

Geboortecohorten doorheen het Vlaams Onderwijs : Evolutie van 1989 - 1990 tot 2001 - 2002

G. Van Landeghem & J. Van Damme

Onderzoek in opdracht van de Vlaamse minister van Onderwijs en Vorming,
in het kader van het programma 'Steunpunten voor Beleidsrelevant Onderzoek'

2004

Voor meer informatie omtrent deze publicatie:

Steunpunt LOA, Unit Onderwijsloopbanen

Auteur(s): G. Van Landeghem & J. Van Damme

Adres: Dekenstraat 2, 3000 Leuven

Tel.: +32 16 32 57 58 of +32 16 32 57 47

Fax.: +32 16 32 58 59

E-mail: Christel.Deno@ped.kuleuven.ac.be

Website: <http://www.steunpuntloopbanen.be>

Copyright (2004) Steunpunt LOA
p/a E. Van Evenstraat 2e, 3000 Leuven

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvuldigd en/of openbaar gemaakt zonder uitdrukkelijk te verwijzen naar de bron.

No material may be made public without an explicit reference to the source.

Woord vooraf

Eén van de bedoelingen van het Steunpunt Loopbanen doorheen het Onderwijs naar de Arbeidsmarkt (LOA) is het volgen van de doorstroming van de Vlaamse populatie doorheen het onderwijs. Vroeger hebben we dit al eens gedaan voor drie geboortecohorten¹. Nu rapporteren we over de doorstroming van alle geboortecohorten in de periode van 1989–1990 tot en met 2001–2002. Daartoe was het nodig een gegevensbestand op te bouwen dat nog meer mogelijkheden biedt en waarover we op het einde van het rapport iets meer zeggen. De overgrote meerderheid van de gegevens die in dit bestand opgenomen zijn, zijn afkomstig uit de Statistische Jaarboeken van het Department Onderwijs. Soms bleek het nodig aanvullende gegevens op te vragen aan dit Departement. We bedanken Micheline Scheys (Afdeling Beleidscoördinatie) en Ann Van Driessche en Geert Vermeulen (Afdeling Begroting en Gegevensbeheer) voor de vlotte wijze waarop dit steeds gebeurde. De VLIR (via Sven De Maeyer van de Universiteit Antwerpen) en het VIZO (in het bijzonder Tonnie Cools) hebben ons eveneens gegevens bezorgd. Ook hen willen we zeer uitdrukkelijk danken. Tot slot danken we Bregt Henkens die belangrijke hulp geboden heeft bij het opbouwen van de gegevensbank.

---

¹ Van Landeghem, G., & Van Damme, J. (2002). *Drie geboortecohorten doorheen het Vlaams Onderwijs*. Leuven: Steunpunt Loopbanen doorheen het Onderwijs naar de Arbeidsmarkt, rapport nr. 4.

Inleiding

Om een uur of acht op een gewone maandagochtend verschilt het lot van de ene Vlaamse jongen van twaalf² niet zoveel van dat van de andere. Zoals zijn leeftijdsgenoten maakt hij zich klaar om naar school te gaan, of misschien is hij al onderweg of net door de schoolpoort. En een uurtje later tref je ook drie kwart van die jongens aan in een klas van het eerste leerjaar van het gewoon secundair onderwijs. Maar wacht even, waar zit dat andere kwart dan?

Negen jaar geleden—ze waren toen drie—waren ze nog bijna allemaal ingeschreven voor de kleuterklas. Al waren er toen ook al verschillen. Zo ging bijvoorbeeld ééntje op de tweehonderd naar het buitengewoon in de plaats van het gewoon kleuteronderwijs. Sindsdien zijn ze, door hun *eigen tempo* te volgen—op tijd of wat later overgaan naar het eerste leerjaar, een keer blijven zitten of niet—of door *verschillende paden* te kiezen—een korter of langer verblijf in het buitengewoon onderwijs misschien—steeds meer uit elkaar gegroeid. Af en toe komt er ook een nieuweling aan, of vertrekt er iemand.

Zo komt het dat er ook twaalfjarige jongens zitten in het zesde leerjaar van het gewoon lager onderwijs en in het buitengewoon lager onderwijs. We vinden ze verder in het vijfde en zelfs het vierde leerjaar van het gewoon lager onderwijs, in het tweede leerjaar van het gewoon secundair onderwijs, in het buitengewoon secundair onderwijs en in de onthaalklas voor anderstalige nieuwkomers.

Voor de twaalfjarige meisjes is het niet fundamenteel anders. Ook zij hebben leeftijdsgenoten in al deze ‘*onderwijsposities*’. Wel is het zo dat een groter deel van die meisjes in het eerste leerjaar van het gewoon secundair onderwijs zit. Meisjes stromen in een wat minder gespreide slagorde door het onderwijs dan jongens.

---

² In deze doorstromingsstudie spreken we over *geboortejaren* (1966, 1967, ..., 1997), *schooljaren* (1989–1990, 1990–1991, ..., 2001–2002) en *leeftijden* (2-jarigen, 3-jarigen, ..., 24-jarigen). De kinderen van eenzelfde geboortejahr vormen samen een *geboortecohorte*. De beschikbare data laten ons toe de toestand van een geboortecohorte één keer per schooljaar samen te vatten. (Meestal gaat het over de toestand in het begin van februari.) Daardoor volstaat één leeftijds aanduiding per schooljaar. Met andere woorden: voor een gegeven geboortecohorte (gegeven geboortejahr) duidt een leeftijd in feite een schooljaar aan, en omgekeerd. Als we spreken over de 7-jarigen, bijvoorbeeld, dan gaat het over de geboortecohorte van 1982 in 1989–1990, de geboortecohorte van 1983 in 1990–1991, ..., of de geboortecohorte van 1994 in 2001–2002. Of als we het hebben over de 9-, 10- en 11-jarigen in 2001–2002, dan duiden we in feite de geboortecohorten van 1992, 1991 en 1990 aan. Formeel luidt de afspraak voor de leeftijds aanduiding van een gegeven geboortecohorte in een gegeven schooljaar dus: de leeftijd is gelijk aan het kalenderjaar waarin het schooljaar in kwestie begint, minus het geboortejahr.

Twaalfjarigen hebben er al een lang onderwijstraject door het gewoon of buitengewoon kleuter- en lager onderwijs op zitten en hebben al min of meer bewogen overgangen meegemaakt, zoals die tussen het kleuter- en lager onderwijs, tussen het lager en secundair onderwijs of tussen het gewoon en buitengewoon onderwijs. Zo is hun *geboortecohorte* stilaan verspreid geraakt. Naarmate ze verder opgroeien komen er nog meer overgangen en vertakkingen, die de leeftijdsgenoten nog verder uit elkaar trekken. In de eerste graad van het gewoon secundair onderwijs wordt er een onderscheid gemaakt tussen de A- en de B-stroom. Daarna komen de verschillende gewone voltijdse onderwijsvormen (algemeen onderwijs, technisch onderwijs, kunstonderwijs, beroepsonderwijs), het modulair en het deeltijds beroepsonderwijs en de mogelijkheid om een leerovereenkomst af te sluiten. Met het einde van de leerplicht begint een geboortecohorte het onderwijs te verlaten. Sommige jongeren doen dat onmiddellijk, anderen nemen langer deel aan het onderwijs omdat ze meer tijd nodig hebben om hun secundaire studie af te ronden of omdat ze doorgaan naar hoger onderwijs. Leeftijdsgenoten stromen aan een verschillend tempo in en door de verschillende vormen van hoger onderwijs—hogeschoolopleidingen van één of twee cycli, universiteit—waardoor het deel van de cohorte dat na de leerplichtjaren in het onderwijs blijft nog verder uiteenrafelt.

Dit rapport gaat over hoe leeftijdsgenoten—de leden van eenzelfde geboortecohorte—door het onderwijs stromen, en vooral over *hoe die doorstroming geboorteejaar na geboorteejaar verandert*. We beschikken daartoe over gegevens over het volledige Vlaamse onderwijs³ in de schooljaren 1989–1990 tot 2001–2002.

We bespreken drie aspecten van de veranderende doorstroming: (1) de evolutie van de *totale deelname* aan het onderwijs; (2) de veranderingen in de deelname aan drie belangrijke onderdelen van het onderwijs die niet in leerjaren zijn ingedeeld: het *buitengewoon onderwijs*, het *deeltijds beroepsonderwijs* en de *leertijd*; (3) de evolutie van het deel van de geboortecohorte dat *op tijd* is, één jaar *vertraging* heeft of meerdere jaren vertraging heeft. *De jongenscohort* en de *meisjescohort* worden systematisch met elkaar vergeleken.

---

³ Van het kleuteronderwijs tot de tweede cyclus van het hoger onderwijs, en met inbegrip van de leerovereenkomsten.

We hebben heel wat energie gestopt in het maken van *grafieken* van de evolutie van de doorstroming. Zij vormen het hoofdbestanddeel van het rapport. De tekst licht enkele aspecten van de evolutie toe.

Schommelingen in de omvang van de geboortecohorten (figuur 1)

Hoeveel jongens en hoeveel meisjes zijn er geboren in de Vlaamse Gemeenschap in 1995? Zijn er belangrijke verschillen in omvang tussen de geboortecohorten van 1966, 1967, enzovoort? Kan men deze evolutie verklaren? Deze vragen gaan over hoeveel kinderen klaar staan om in het onderwijs binnen te stromen. Wie schooljaar na schooljaar volgt hoe de leerlingenaantallen in de verschillende onderdelen van het onderwijssysteem veranderen, heeft echter meer vragen: niet alleen de omvang van de geboortecohorten maar ook hun deelname aan het onderwijssysteem en hun doorstroming zijn dan belangrijk.

In dit rapport spreken we over deelname en doorstroming, en vooral wat er daarin geboorteaar na geboorteaar verandert. We proberen niet de evolutie van de omvang van de geboortecohorten te verklaren. Dat is een zaak voor demografen. Anderzijds zijn we wel verplicht de veranderende omvang van de cohorten in kaart te brengen. We hebben die informatie namelijk nodig om de cijfers over deelname en doorstroming te corrigeren voor de veranderingen in de geboorteaantallen. We verduidelijken dit met een voorbeeldje.

Voor een jongen van geboorteaar 1978 was de kans om op 13-jarige leeftijd (dus: in 1991–1992) in het tweede leerjaar van het gewoon secundair onderwijs te zitten 73,5%. In 1991–1992 vinden we immers 26653 van de 36265 jongens van de geboortecohorte van 1978 in dat leerjaar, en de verhouding van 26653 over 36265 is gelijk aan 73,5%. Zes jaar later, in schooljaar 1997–1998 vinden we slechts 25122 13-jarige jongens—van geboorteaar 1984 dus—in het tweede leerjaar gewoon secundair. Dat zijn 1531 leerlingen minder. Je zou daaruit kunnen besluiten dat er een probleem is gegroeid voor de jongens, namelijk dat ze minder vlot ‘op tijd’ (want daar gaat dit voorbeeldje over) door het onderwijs stromen. Dat klopt echter niet. Een faire vergelijking van die 25122 leerlingen, namelijk met de omvang van hun geboortecohorte, levert een heel ander beeld op. De verhouding van 25122 over 34025, het aantal jongens in de cohort van 1984, bedraagt 73,8%. Voor een jongen geboren in 1984 is de kans om op 13-jarige leeftijd in het tweede leerjaar secundair te zitten dus nauwelijks verschillend van—en zelfs een tikje hoger dan—die kans voor een jongen van 1978.

Figuur 1 toont de omvang van de geboortecohorten die in dit rapport aan bod komen, van de ‘oudste’ met geboortjaar 1966 tot de ‘jongste’ van 1997, apart voor jongens en meisjes. Dat laatste is nodig omdat jongens en meisjes nogal verschillende paden volgen door het onderwijs en omdat een geboortecohorte van jongens altijd wat groter is dan de cohorte van meisjes van hetzelfde geboortjaar⁴.

We gebruiken een maat voor de omvang van de geboortecohorten die lichtjes kan veranderen met de leeftijd⁵. De leeftijden vier en elf, twaalf, dertien spelen daarin een rol als referentiepunt. Vandaar dat in figuur 1 twee curven worden gebruikt om de omvang weer te geven bij de jongens (één curve die te maken heeft met de leeftijden elf tot dertien, en één voor de 4-jarigen) en ook twee voor de meisjes⁶.

Evolutie van de deelname aan het onderwijs (figuren 2a en 2b)

Van de leeftijd 4 tot en met 14 blijft het totaal aantal jongens of meisjes van een gegeven geboortjaar in het Vlaams onderwijs vrij constant. Dat geldt in elk geval voor de geboortecohorten die we op (een deel van) die leeftijden kunnen volgen via de gegevens uit de schooljaren 1989–1990 tot en met 2001–2002. Als die totalen toch een beetje variëren met de leeftijd, dan zien we dat als een gevolg van migratie, overlijdens en telfouten. Voor de 4-jarigen (de normale leeftijd voor de tweede kleuterklas), de 14-jarigen (de normale leeftijd voor het derde leerjaar secundair) en

⁴ Elk percentage dat verder in dit rapport voorkomt, heeft betrekking op een groep jongens of een groep meisjes met hetzelfde geboortjaar. In het geval van een groep meisjes drukt het percentage uit met hoeveel ze zijn in vergelijking met de volledige meisjescohort van hun geboortjaar. Een groep jongens wordt vergeleken met de volledige jongenscohort van het geboortjaar van de groep. Een geboortecohorte van jongens of een geboortecohorte van meisjes bestaat uit enkele tienduizenden personen (figuur 1)—bijvoorbeeld: ongeveer 35000 meisjes van geboortjaar 1980. Eén procent (1%) verwijst dus naar enkele honderden personen—350 in het geval van de meisjescohort van 1980. Eén tiende van een procent (0,1%) gaat dus over enkele tientallen personen—35 in het geval van de meisjescohort van 1980.

⁵ Dit rapport spreekt over het onderwijs in de Vlaamse *Gemeenschap*. Het is mogelijk geboorten te tellen in België of in de drie Gewesten, maar niet in de Gemeenschappen. Een bijkomende complicatie is dat we geboortecohorten volgen gedurende hun hele onderwijsloopbaan (concreet: van twee tot vierentwintig). We moeten dus ook rekening houden met migratie—tussen het Vlaams onderwijssysteem en andere Belgische of buitenlandse systemen—en met overlijdens. Een pragmatische definitie van de omvang van een geboortecohorte op een gegeven leeftijd, telt het aantal leden van de cohorte dat zich op die leeftijd in het Vlaams onderwijssysteem bevindt. Dit werkt voor de 4- tot 14-jarigen, die zo goed als allemaal onderwijs volgen. Voor de 2- en 3-jarigen nemen we de omvang van de cohorte op 4-jarige leeftijd als norm. Vanaf vijftien en ouder gebruiken we de gemiddelde omvang op 11-, 12- en 13-jarige leeftijd als referentie. Het aantal 15-jarigen in het onderwijssysteem wordt vergeleken met de referentiewaarde. Van de twee aantallen dient het grootste als maat voor de omvang op leeftijd vijftien. Voor de 16-jarigen, 17-jarigen enzovoort gaat het analoog.

⁶ Waar de curve van de 11- tot 13-jarigen overlapt met de curve van de 4-jarigen—voor de geboortejaren 1985 tot en met 1988—blijkt dat de variatie in de omvang van de geboortecohorte met de leeftijd gering is.

de leeftijden daartussen nemen we dus aan dat alle leden van de cohorte deelnemen aan het onderwijs.

Uit de grafiek van de *3-jarigen* in de figuren 2a en 2b blijkt dat vanaf geboortjaar 1988 meer dan 99% van de kinderen op die leeftijd al in de (eerste) kleuterklas ingeschreven is⁷. Op 1 februari van het kalenderjaar waarin ze drie worden—met onze afspraak om leeftijden aan te duiden gaat het hier over de ‘*2-jarigen*’—vinden we vanaf geboortjaar 1992 ongeveer 53% van de geboortecohorte al in de eerste kleuterklas voor een eerste kennismaking. Dit percentage is hoog⁸, want je moet het vergelijken met een maximum van ongeveer 58%: als kinderen toegelaten worden in het kleuteronderwijs zodra ze twee-en-een-half zijn, dan komen op 1 februari ongeveer zeven op de twaalf kinderen van de geboortecohorte in aanmerking.⁹

Vanaf geboortjaar 1975 vervullen de *15-, 16- en 17-jarigen* zo goed als allemaal hun leerplicht¹⁰. Het percentage jongeren in het onderwijs blijft hoog in het eerste jaar na de leerplicht (*18-jarigen*). Het blijft ook eerder constant over de geboortejaren heen (van 1975 tot 1983). Voor de jongens schommelt het rond 82%, voor de meisjes rond 85%. Een jaar later (*19-jarigen*) nemen de meisjes ook meer deel aan het onderwijs dan de jongens, in alle beschikbare geboortejaren. Maar het verschil is groter: voor geboortjaar 1974, bijvoorbeeld, treffen we 62% van de jongens en 66% van de meisjes aan in het onderwijs, en voor geboortjaar 1982 62% van de jongens en 72% van de meisjes. Bij de *20-jarigen* is het verschil tussen jongens (49% voor geboortjaar 1981) en meisjes (64% voor 1981) nog groter. Daarna (*21-jarigen en ouder*) wordt het verschil tussen jongens en meisjes opnieuw minder groot.

---

⁷ Dat wil natuurlijk niet zeggen dat 99% van de 3-jarige kinderen ook effectief regelmatig naar de kleuterklas gaat. LOA-rapport nr. 10—*Cijferboek sociale ongelijkheid in het Vlaamse onderwijs* van Groenez, S., Van den Brande, I., & Nicaise, I. (2003)—wijst er precies op dat niet alle 3-jarige kinderen effectief deelnemen aan het kleuteronderwijs en dat de mate van effectieve participatie verschilt tussen sociale categorieën.

⁸ We wijzen er nogmaals op dat we enkel kunnen spreken over inschrijvingen, niet over effectief deelnemen. In het voorliggend rapport werken we in de breedte. We proberen een globaal beeld te schetsen van de doorstroming van geboortecohorten, van de 2-jarigen tot de 24-jarigen. Het nodige materiaal voor een dergelijk breed overzicht is maar te vinden in administratieve databanken die inschrijvingen registreren.

⁹ Het meest opvallende aspect van de figuren 2a en 2b is het enorme verschil tussen de geboortecohorten van 1988 en 1989 in de deelname van de 2-jarigen. Deze sprong is echter kunstmatig. Hij is een gevolg van een verschuiving van de tellingsdatum van september of oktober (schooljaar 1990–1991) naar februari (schooljaar 1991–1992) (zie Statistisch Jaarboek van het Onderwijs, schooljaar 1991–1992, p. 3).

¹⁰ Dat deze leerlingen hun leerplicht vervullen betekent hier enkel dat ze op 1 februari ingeschreven zijn. Of er eventueel gespijeld wordt, kunnen we niet zien met deze gegevens.

Jongens en meisjes verlaten het onderwijs dus aan een enigszins verschillend tempo. Er is natuurlijk een belangrijke uitstroom van ruwweg 15% op het einde van de leerplicht. Maar voor de jongens is de uitstroom het sterkst (ongeveer één op vijf) één jaar na het einde van de leerplicht¹¹. Bij de meisjes gebeurt de grootste daling in de deelname aan het onderwijs (ook ongeveer één op vijf) pas twee jaar later¹².

De deelname aan het onderwijs na de leerplicht¹³ bereikt een topwaarde in de buurt van het schooljaar 1997-1998¹⁴. Daarna neemt de deelname wat af (sterker bij de jongens dan bij de meisjes). Een poging om deze verschillen tussen de geboortejaren te verklaren lijkt ons nog wat gewaagd¹⁵. De tijdreeksen zijn daarvoor nog wat te kort.

Evolutie van het aandeel van het buitengewoon onderwijs (figuren 3a tot 6b)

De figuren 3a en 3b bieden een overzicht van de deelname van jongens en meisjes aan het buitengewoon onderwijs. Wat onmiddellijk opvalt, is dat jongens veel meer kans hebben om buitengewoon onderwijs te volgen dan meisjes.

De figuren zien er op het eerste zicht wat druk uit. Dat komt omdat we alle leeftijden, van de 2-jarigen tot de 21-jarigen, in één beeld gevat hebben¹⁶. Toch zit er een

¹¹ Dit is het verschil tussen de grafiek van de 18-jarigen en de grafiek van de 19-jarigen in figuur 2a.

¹² Dit is het verschil tussen de grafiek van de 20-jarigen en de grafiek van de 21-jarigen in figuur 2b.

¹³ Na de leerplicht tellen we leerlingen in het voltijds gewoon secundair onderwijs, het deeltijds beroepsonderwijs (zowel het zogenaamde ‘DBSO voor 15-18-jarigen’ als het ‘DBSO voor 18-25-jarigen’, zie ook voetnoot 21), het modulair beroepsonderwijs, het buitengewoon secundair onderwijs, de leertijd, het hogescholenonderwijs en de universiteit.

¹⁴ Bijvoorbeeld: bijna 54% van de 20-jarige jongens van geboortjaar 1977, dus in 1997–1998 (figuur 2a); 42% van de 21-jarige meisjes van geboortjaar 1977, dus in 1998–1999 (figuur 2b).

¹⁵ De evolutie lijkt eerder volgens het schooljaar dan volgens het geboortjaar te verlopen. Misschien wijst dat op een invloed van de economische conjunctuur. Of op een verandering in de manier waarop studenten geteld worden.

¹⁶ De figuren 3a en 3b blijven eigenlijk maar overzichtelijk omdat het ‘bereik’ van elke curve (voor wat de geboortejaren betreft) afhangt van de leeftijd. De curve van de 5-jarigen, bijvoorbeeld, loopt van geboortjaar 1984 tot 1996, wat overeenkomt met de schooljaren 1989–1990 tot 2001–2002. De grafiek van de 12-jarigen daarentegen slaat op geboortjaar 1977 tot 1989, dus eveneens op de schooljaren 1989–1990 tot 2001–2002. De database waarmee deze grafieken gemaakt zijn, is immers schooljaar na schooljaar opgebouwd.

Als je de figuren in detail bekijkt dan zie je dat sommige curven ‘korter’ zijn dan 13 opeenvolgende geboortejaren. Dat komt doordat de database hier en daar onvolledig is. In 1991–1992, bijvoorbeeld, ontbreekt de leeftijdsverdeling in het BuSO. Daardoor ontbreekt een punt in de curven waarin het BuSO betrokken is, bijvoorbeeld in de grafiek van de 18-jarigen. Soms is de leeftijdsverdeling ook te ruw. Daarmee bedoelen we dat een restcategorie in de ruwe gegevens, bijvoorbeeld ‘20 en ouder’ naast de 20-jarigen ook nog een belangrijk aantal oudere studenten omvat. Soms ontstaat daardoor een duidelijk artefact en kunnen we dat artefact met zekerheid verklaren als het gevolg van een te ruwe restcategorie. Een voorbeeld daarvan zijn de grafieken van de 20- en 21-jarigen in de figuren 3a en 3b, die om die reden gedeeltelijk weggelaten zijn.

Ook in de vorige figuren 2a en 2b en in de volgende figuren komt het voor dat er niet voldoende gegevens zijn om bepaalde grafieken over dertien opeenvolgende geboortejaren weer te geven. Bovendien kunnen we van restcategorieën in een leeftijdsverdeling meestal niet achterhalen of ze al

duidelijke structuur in dit geheel. Kies bijvoorbeeld eens een geboortjaar, zeg 1989, en kijk hoe de deelname van die geboortecohorte verandert naarmate de kinderen opgroeien. Soms verandert er veel in één jaar, bijvoorbeeld tussen leeftijd vijf en leeftijd zes (het deelnamepercentage groeit van 0,9% tot 3,2%) en soms weinig, bijvoorbeeld tussen elf en twaalf (een kleine daling van 7,9% naar 7,6%)¹⁷. Let ook eens op de helling van grafieken. Soms verandert de deelname maar weinig van geboortjaar tot geboortjaar, bijvoorbeeld bij de 5-jarigen. Andere curven, zoals die van de 6-jarigen, hebben een steile helling: het deelnamepercentage groeit duidelijk naarmate het geboortjaar opschuift. Als je op deze twee manieren naar de figuren 3a en 3b kijkt, en je houdt ook de leeftijden in het oog, dan zie je vier groepen van curven verschijnen.

Eerst zijn er de *2- tot 5-jarigen*. Zij zitten in het buitengewoon *kleuter*onderwijs. Van de kinderen uit een gegeven geboortjaar komen er elk jaar één of enkele tienden van een procent bij in het buitengewoon kleuteronderwijs. Bij de jongens zien we een lichte toename met het geboortjaar: vanaf geboortjaar 1992 is de kans dat een 5-jarige jongen in het buitengewoon kleuteronderwijs zit, wat hoger geworden dan één op honderd. Op deze grafieken wordt ingezoomd in de figuren 6a en 6b¹⁸.

De zeven grafieken van *6- tot 12-jarigen* vormen eveneens een geheel (zie ook figuren 4a en 4b). Deze kinderen zitten vooral in het buitengewoon *lager* onderwijs. Over de geboortjaren heen is de deelname aan het buitengewoon onderwijs op deze leeftijden fors toegenomen¹⁹. Dat komt vooral door de sterke groei van de instroom

---

dan niet te ruw zijn. Daardoor komen in sommige grafieken ongetwijfeld nog kleine kunstmatige onregelmatigheden voor.

¹⁷ Het gaat hier in principe over een *netto* verandering, dat wil zeggen: het verschil tussen een gelijktijdige instroom en uitstroom. In het eerste voorbeeld met de 5- en 6-jarigen wordt de toename waarschijnlijk zo goed als uitsluitend veroorzaakt door een stroom van ongeveer 2,3% van de jongens van het gewoon naar het buitengewoon onderwijs. Er zijn waarschijnlijk weinig 12-jarigen die in het buitengewoon onderwijs binnenstromen. De kleine afname met 0,3% in het tweede voorbeeldje is dus waarschijnlijk zo goed als volledig het gevolg van een stroom van het buitengewoon (lager) onderwijs naar het gewoon (secundair) onderwijs. Bij de 7-jarigen is er vermoedelijk een niet te verwaarlozen stroom van de speelleerklas (buitengewoon onderwijs) naar het gewoon onderwijs en een veel grotere stroom—het verschil bedraagt 0,9% van de cohorte van de jongens—in de omgekeerde richting. Dat is dus een echt netto effect.

¹⁸ In deze figuren zijn de grafieken die we naar voor willen halen in zwart gekleurd en punt na punt gelabeld volgens de leeftijd. De witte grafieken vormen een achtergrond, die moet helpen om het verband te blijven zien met het geheel (dat is voorgesteld in de figuren 3a en 3b). Die werkwijze is toegepast in de figuren 4a tot 6b en in een aantal andere figuren verder in het rapport.

¹⁹ We benadrukken even dat we dit kunnen vaststellen tot en met het schooljaar 2001–2002. Het voorbije schooljaar 2002–2003 en—uiteraard—het lopende schooljaar 2003–2004 zijn nog niet opgenomen in onze database. De database is volledig tot en met 2001–2002, op de cijfers over de leertijd na (waarvoor wel schattingen zijn ingevuld, om de totalen niet te vertekenen).

van 6-jarigen in het buitengewoon (lager) onderwijs. Voor de jongens van geboortjaar 1984 bedroeg die instroom nog ongeveer 1,3% van hun cohorte. Het totale aandeel van het buitengewoon onderwijs op 6-jarige leeftijd komt daardoor op 2% (*één jongen op vijftig*). Elf jaar later (geboortjaar 1995) was er op 6-jarige leeftijd al een instroom van 2,8% van al de jongens. Ongeveer *één op vijftwintig* jongens (nauwkeuriger: 3,9%) van geboortjaar 1995 zat op 6-jarige leeftijd in het buitengewoon onderwijs. Bij de meisjes neemt de instroom op 6-jarige leeftijd toe van 0,6% voor geboortjaar 1984 tot 1,4% voor 1995 (figuur 3b). De deelname van de 6-jarige meisjes aan het buitengewoon onderwijs stijgt daardoor van ongeveer één op negentig (1,1%) voor geboortjaar 1984 naar ongeveer één op vijftig (bijna 2%) voor 1995 (figuur 4b).

De grafieken van de 7-, 8-, ..., 12-jarigen verlopen min of meer parallel met de grafiek van de 6-jarigen (figuren 4a en 4b). Dat betekent dat de netto instroom van 7-, 8-, ..., 11-jarigen in het buitengewoon lager onderwijs over de geboortjaren heen min of meer stabiel is gebleven. Het is dus de *instroom van 6-jarigen* die de *hoofdoorzaak is van de toename* van de omvang van het buitengewoon lager onderwijs. Als je de grafieken meer in detail verkent dan zie je de netto instroom in het buitengewoon onderwijs vanaf 7 jaar en ouder ook wel wat variëren tussen geboortjaren. Voor de jongens geboren in 1982, bijvoorbeeld, was er op 8-jarige leeftijd een netto instroom van 1,2%. Voor de cohorte van 1993 was dat 1,6%²⁰.

De derde groep grafieken hoort bij de leeftijden die vooral in het buitengewoon *secundair* onderwijs vertegenwoordigd zijn en waarop de leerlingen nog leerplicht hebben (13- tot 17-jarigen). Deze vijf grafieken liggen veel lager dan de grafiek van de 12-jarigen. Ze liggen dicht bij elkaar en stijgen enigszins, maar veel minder sterk dan de grafieken van de 6- tot 12-jarigen (zie figuren 5a en 5b). Dat betekent dat er een grote en groeiende stroom is van 13-jarigen die het buitengewoon (lager) onderwijs verlaten en *met één jaar vertraging aan het gewoon secundair onderwijs beginnen*. Bij de jongens van geboortjaar 1977 gaat het over een stroom van 1%, voor geboortjaar 1988 is het al 2,7% van de cohorte van de jongens. Als gevolg daarvan zet de expansie van het buitengewoon lager onderwijs zich nauwelijks door

²⁰ Sinds geboortjaar 1981 voor de jongens en sinds 1984 voor de meisjes ligt de deelname aan het buitengewoon (lager) onderwijs van de 12-jarigen lager dan het aandeel van de 11-jarigen. Dat lijkt te duiden op een toenemende stroom van leerlingen die het buitengewoon lager onderwijs verlaten en *op tijd* beginnen aan het gewoon secundair onderwijs. (Als we mogen aannemen dat deze 12-jarigen niet meer naar het gewoon lager onderwijs overgaan of terugkeren.)

in het buitengewoon secundair onderwijs. De figuren 5a en 5b tonen dat het aandeel van een geboortecohorte in het buitengewoon onderwijs weinig verandert tussen 13 en 15 jaar. Vanaf 16 komt er, vooral bij de jongens, een *uitstroom* op gang naar andere vormen van onderwijs. (Vermoedelijk vooral naar het deeltijds onderwijs, dat we in het volgende onderdeel bespreken.)

Tenslotte tonen de figuren 3a en 3b (en, met meer detail: 6a en 6b) ook de situatie *na het einde van de leerplicht* (grafieken van de 18-, 19-, 20- en 21-jarigen). De deelname van een geboortecohorte aan het buitengewoon onderwijs op deze leeftijden verandert erg weinig van geboorteejaar tot geboorteejaar.

Evolutie van het aandeel van het deeltijds beroepsonderwijs²¹ (figuren 7a en 7b)

De deelname van jongens aan het deeltijds beroepsonderwijs tijdens de leerplichtjaren (15-, 16- en 17-jarigen in figuur 7a) is gestaag *toegenomen*. Van de 15-jarige jongens van geboorteejaar 1974 treffen we 0,4% aan in het deeltijds beroepsonderwijs. Een jaar later (op hun zestiende) bedraagt het aandeel van het deeltijds beroepsonderwijs 1,9% en nog een jaar later bijna 3,5%. De overeenkomstige percentages voor de 15-, 16- en 17-jarigen van de geboortecohorte van 1984 zijn duidelijk hoger: 1,2%, 2,9% en 4,9%.

Meisjes kiezen minder voor het deeltijds beroepsonderwijs dan jongens (figuur 7b). Tot geboorteejaar 1981 of 1982 groeide hun deelname ook minder snel dan bij de jongens. Daarna is het aandeel van het deeltijds beroepsonderwijs in hun cohorte sneller *toegenomen*. Van de meisjes geboren in 1984 volgen er respectievelijk iets meer dan 0,7%, 1,7% en 2,8% van de 15-, 16- en 17-jarigen deeltijds beroepsonderwijs.

De leerlingen van het deeltijds beroepsonderwijs verlaten het onderwijs snel zodra ze geen leerplicht meer hebben. In het eerste jaar van de leerplicht (18-jarigen) valt hun aandeel in de cohorte terug op ruim 1% van de jongens en ongeveer 0,6% van de meisjes. De deelname van 19-jarigen komt nooit uit boven 0,4% bij de jongens en 0,2% bij de meisjes.

---

²¹ We bedoelen hier het ‘DBSO voor 15–18-jarigen’ of ‘deeltijds beroepssecundair onderwijs voor 15-18-jarigen’ (zie bijvoorbeeld: Statistisch Jaarboek van het Vlaams Onderwijs, schooljaar 2001–2002, p. 180). Het gaat hier dus niet over het veel kleinere ‘DBSO voor 18-25-jarigen’, dat eerder gericht is op herscholing.

Evolutie van het aandeel van de leertijd²² (figuren 8a en 8b)

In tegenstelling met het deeltijds beroepsonderwijs, *neemt de deelname aan de leertijd tijdens de leerplichtjaren (15-, 16- en 17-jarigen) geboortjaar na geboortjaar af*. Dat geldt zowel voor de jongens als voor de meisjes.

Jongens sluiten tot nu eerder een leerovereenkomst af dan in te schrijven in het deeltijds beroepsonderwijs. Maar door hun tegengestelde evolutie worden de twee stilaan even belangrijk. Van de jongens geboren in 1983 had 1,6% op 15-jarige leeftijd een leerovereenkomst, tegenover 1,1% in het deeltijds beroepsonderwijs. Voor dezelfde geboortecohorte waren de cijfers een jaar later (16-jarigen): 3,5% (leertijd) en 2,8% (deeltijds beroeps) en op hun zeventiende: 4,6% (leertijd) en 4,5% (deeltijds beroeps). Voor de geboortecohorte van 1974, bijvoorbeeld, was het beeld nog duidelijk anders: daar had 5,7% van de 17-jarige jongens een leerovereenkomst, tegenover slechts 3,5% leeftijdsgenoten in het deeltijds beroepsonderwijs.

Net zoals in het deeltijds beroepsonderwijs, kiezen meisjes minder voor een leerovereenkomst dan jongens. Bij de meisjes is het aandeel van het deeltijds beroepsonderwijs even belangrijk geworden als de deelname aan de leertijd. Bijvoorbeeld: van de meisjes geboren in 1983 heeft 0,6%, 1,7% en 2,3% een leerovereenkomst op 15-, 16- en 17-jarige leeftijd, tegenover 0,7%, 1,6% en 2,7% meisjes in het deeltijds beroepsonderwijs.

De jongeren met een leerovereenkomst zetten minder radicaal een streep onder hun deelname aan het onderwijs dan hun collega's in het deeltijds onderwijs. De jongens geboren in 1982, bijvoorbeeld, zijn op hun achttiende (een jaar na het einde van de leerplicht) nog slechts even sterk vertegenwoordigd in het deeltijds beroepsonderwijs als toen ze vijftien waren. In de leertijd echter ligt het aandeel van de 18-jarigen voor die geboortecohorte nog een vol procent boven de deelname van de 15-jarigen^{23 24}.

---

²² “Leerlingen die een praktische opleiding wensen voor een beroep als zelfstandige, kunnen een leerovereenkomst afsluiten met een ondernemingshoofd-opleider. De leerovereenkomst voorziet in 4 dagen praktijkopleiding bij een kleine of middelgrote onderneming (KMO) of zelfstandige en in 1 dag theoretische vorming per week” (Statistisch Jaarboek van het Vlaams Onderwijs, schooljaar 2001-2002, p. 13). Het Vlaams Instituut voor het Zelfstandig Ondernemen (VIZO) houdt toezicht op de leerovereenkomsten.

²³ De uitstroom lijkt voor de leertijd ook volgens een ander patroon te verlopen dan voor het deeltijds beroepsonderwijs. In het deeltijds beroepsonderwijs blijft een jaar na het einde van de leerplicht (18-jarigen) een ‘harde kern’ over die over de geboortejaren heen ongeveer even groot is gebleven, ondanks de groei in de leerplichtjaren. In de leertijd volgt het aandeel van de 18-jarigen vanaf geboortjaar 1976 de dalende trend van de deelname tijdens de leerplichtjaren.

De evolutie van het gedeelte van de geboortecohorte dat ‘op tijd’ is (figuren 9a tot 12b)

De meeste leerlingen en studenten in Vlaanderen zitten in een ‘leerjaar’²⁵. Bij een leerjaar hoort een ‘normale’ of ‘wenselijke’ leeftijd²⁶. Die drukt uit aan welke tempo men de leerlingen graag door het onderwijs ziet stromen. Een zesjarig kind ziet men het liefst in het eerste leerjaar van het lager onderwijs zitten. Een dertienjarige hoopt men in het tweede leerjaar van de eerste graad van het voltijds gewoon secundair onderwijs aan te treffen.

Van de meeste leerlingen van dertien of jonger kunnen we zo uitmaken of ze ‘op tijd’ zijn of niet. Sommige leerlingen vallen echter buiten dit stramien: de leerlingen van het kleuteronderwijs²⁷, het buitengewoon onderwijs en de onthaalklas voor anderstaligen. Over de leerlingen die wel in een ‘leerjaar’ zitten maar niet ‘op tijd’ zijn kunnen we verder zeggen dat ze één, twee, ... jaren ‘vertraging’ hebben, tenzij het gaat over leerlingen met ‘voorsprong’²⁸.

---

²⁴ In figuur 8a (jongens in de leertijd) stijgt het aandeel van de 18-jarigen, tegen de trend van de 15-, 16- en 17-jarigen in, tot aan geboortjaar 1976. Voorlopig wagen we ons niet aan een interpretatie van dit aspect van de grafiek. We willen eerst kunnen uitsluiten dat dit geen artefact is als gevolg van de definitie van leeftijden in de data over de leerovereenkomst. In die data is de leeftijd een ‘ruw’ gegeven. We beschikken niet over een exacte definitie van die leeftijden en we hebben geen zekerheid dat de definitie over de jaren heen niet veranderd is. Voor alle andere data waarop dit rapport gebaseerd is, hebben we de leeftijden zelf bepaald uit de gegeven geboortejaren en schooljaren. De data van het VIZO, dat de leerovereenkomsten beheert, wijken hier van af omdat die instelling niet met ‘schooljaren’ werkt.

²⁵ Het gewoon lager onderwijs is verdeeld in zes leerjaren. De eerste graad van het gewoon secundair onderwijs heeft twee leerjaren. In de tweede en derde graad van het voltijds gewoon secundair onderwijs kan je twee of drie leerjaren volgen. In de vierde graad van het voltijds gewoon beroepsonderwijs zijn er drie leerjaren. Het hogescholenonderwijs met één cyclus bestaat uit drie leerjaren. In het hogescholenonderwijs met twee cycli kan je tot vijf leerjaren volgen. De eerste en tweede cyclus van het universitair onderwijs samen, beslaan maximaal zeven leerjaren.

²⁶ Het is eigenlijk nauwkeuriger te zeggen dat bij een leerjaar in een gegeven schooljaar een ‘normaal’ of ‘wenselijk’ geboortjaar hoort. Bijvoorbeeld: in het schooljaar 2001–2002 is 1995 het ‘normale’ geboortjaar voor het eerste leerjaar van het gewoon lager onderwijs.

²⁷ Informeel wordt wel gesproken over de ‘eerste, tweede en derde kleuterklas’, maar in de onderwijsstatistiek is daarvan niets terug te vinden. Over een vierjarig kind in het kleuteronderwijs zeggen we in dit rapport dus niet dat het op tijd is of voorsprong of vertraging heeft. We hebben echter wel de zesjarigen in het gewoon kleuteronderwijs ondergebracht in de categorie met ‘één jaar vertraging’ en de 7-jarigen in de categorie met ‘meer dan één jaar vertraging’.

²⁸ In elke cohorte zijn er enkele honderden kinderen, meer meisjes dan jongens, die het gewoon lager onderwijs met een jaar voorsprong afwerken. In de loop van het secundair onderwijs kalft de groep met voorsprong wat af. Het aandeel van deze groep lijkt op het eerste zicht—maar dit is wat lastig om te beoordelen omdat tellingsfouten zich hier nogal sterk laten gelden—geboortjaar na geboortjaar vrij stabiel te blijven. Het deel van de geboortecohorte met voorsprong wordt in dit rapport verder niet besproken. Voor alle duidelijkheid: als we zeggen dat leerlingen ‘op tijd’ zijn dan bedoelen we dat ze geen vertraging en ook geen voorsprong hebben.

Vanaf veertien kiezen sommige leerlingen voor het modulair beroepsonderwijs²⁹. Vanaf vijftien kunnen ze bovendien naar het deeltijds beroepsonderwijs gaan of een leerovereenkomst afsluiten. Die leerlingen zitten formeel niet in ‘leerjaren’ en in hun geval spreken we dus niet over ‘op tijd zijn’ of ‘vertraging hebben’. De bespreking van de deelname aan het deeltijds beroepsonderwijs en de leertijd (en ook het buitengewoon onderwijs) komt daarom eerder in dit rapport. Je hebt deze informatie immers nodig om de verandering met de leeftijd van het aandeel van de leerlingen die op tijd zijn juist te interpreteren. Vanaf achttien is er geen leerplicht meer en stromen leerlingen weg uit het onderwijs. Ook daarmee moet je rekening houden als je bekijkt hoeveel studenten van achttien of ouder op tijd zijn of vertraging hebben—figuren 2a en 2b tonen de nodige informatie over het tempo van de uitstroom.³⁰

Hoe goed lukt het voor leeftijdsgenoten om samen het gewenste onderwijstempo te blijven volgen? De figuren 9a en 9b vatten het antwoord samen in één overzicht voor alle leeftijden van zes tot vierentwintig. *Meisjes stromen duidelijk beter door dan jongens.* Opvallend is ook, zowel bij de jongens als de meisjes, hoeveel studenten de rol moeten loslaten tussen achttien en negentien—dat zijn de studenten die op tijd aan hoger onderwijs beginnen maar niet slagen in het eerste jaar. Het is ook duidelijk dat de evolutie over de geboortejaren heen van de 6- tot 11-jarigen (gewoon lager onderwijs) verschilt van de evolutie van de 14- tot 17-jarigen (hogere jaren van het voltijds gewoon secundair onderwijs). We bespreken deze aspecten nu wat meer in detail.

De meeste 6-jarigen zijn natuurlijk nog ‘op tijd’. Van de 6-jarigen vinden we de meeste kinderen dus in het eerste leerjaar van het gewoon lager onderwijs. Maar hun aandeel is voortdurend afgenomen tussen de geboortejaren 1983 en 1995. Bij de jongens was er een afname van meer dan 4,5% (van meer dan 94% naar minder dan 90% op tijd, zie figuur 10a). Iets meer dan 2% daarvan is toe te schrijven aan de

²⁹ Het modulair beroepsonderwijs bestaat nog niet lang. In de toekomst zullen we waarschijnlijk ook aandacht moeten besteden aan de evolutie van deze vorm van onderwijs, naast de beschrijving van het deeltijds beroepsonderwijs en de leertijd. In dit rapport is dat nog niet gebeurd, omdat we nog maar over gegevens voor twee schooljaren beschikken. Een eerste indruk is dat het modulair beroepsonderwijs snel groeit, vooral bij de meisjes. Terwijl de deelname van de 19-jarige meisjes van geboortejaar 1981 aan het modulair beroepsonderwijs 0,4% bedroeg, was dat voor de geboortecohorte van 1982 al 1,3%.

³⁰ Verder is er ook nog het zogenaamde ‘DBSO voor 18-25-jarigen’ (zie bijvoorbeeld: Statistisch Jaarboek van het Vlaams Onderwijs, schooljaar 2001–2002, p. 180). Deze vorm van onderwijs wordt evenmin ingedeeld in leerjaren. Studenten van het DBSO voor 18-25-jarigen nemen dus nog deel aan het onderwijs (tellen dus nog mee in de figuren 2a en 2b), maar we kunnen niet zeggen dat ze op tijd zijn of vertraging hebben.

expansie van het buitengewoon onderwijs (figuur 4a). Het grootste deel (2,5%) blijft echter *een jaar langer in het gewoon kleuteronderwijs*³¹. Bij de meisjes (figuur 10b) is de afname kleiner en ze is voor een groter deel toe te schrijven aan een extra jaar in het gewoon kleuteronderwijs.³²

Naarmate de leeftijd van een geboortecohorte toeneemt van 6 tot 11 jaar, zijn er minder kinderen op tijd. Sommige leerlingen blijven immers zitten of gaan naar het buitengewoon onderwijs³³. Het is duidelijk het moeilijkst om mee te blijven in de eerste graad, en vooral in het eerste leerjaar. Van de grafieken van de 7- tot 11-jarigen (figuren 10a en 10b) valt op dat ze ruwweg evenwijdig lopen met elkaar en met de grafiek van de 6-jarigen. Dat betekent dat het gezamenlijke effect van het *blijven zitten* en de *netto-uitstroom naar het buitengewoon onderwijs* ongeveer *constant* is over de geboortejaren heen³⁴.

Van de 12-jarige jongens van geboortjaar 1989 zijn er ongeveer 77% op tijd (figuur 10a)—met andere woorden: 77% zit in het eerste leerjaar secundair. Een jaar eerder, toen ze elf waren, was echter slechts 75% van die jongens nog op tijd (in het zesde leerjaar van het lager onderwijs). Twee procent van de cohorte is er dus in geslaagd het peloton weer *in te halen*. Ze doen dat *door het zesde leerjaar over te slaan*. Wie op het einde van het vijfde leerjaar vertraging heeft, kan namelijk rechtstreeks naar het eerste leerjaar B van het secundair onderwijs overgaan³⁵. Bij de meisjes is er

---

³¹ Dit wordt nog getoond in het volgende onderdeel over leerlingen met één jaar vertraging, zie figuren 13a en 13b. Ook de verandering in het aandeel 6-jarigen met voorsprong speelt een kleine rol. Het exacte verhaal voor de jongens tussen geboortjaar 1983 en 1995 is eigenlijk: 4,55% minder 6-jarigen ‘op tijd’ en 0,12% minder ‘met voorsprong’—samen 4,67%—, en dus 4,67% meer in het buitengewoon onderwijs (2,15%) of voor een extra jaar in het gewoon kleuteronderwijs (2,52%).

³² Voor geboortjaar 1995, in vergelijking met 1983: 2,63% minder meisjes ‘op tijd’ onder de 6-jarigen, en 0,19% minder ‘met voorsprong’. Die 2,82% vinden we in 1995 vooral terug in het gewoon kleuteronderwijs (+1,97%) en daarnaast ook in het buitengewoon onderwijs (+0,85%).

³³ Er zijn ook wel leerlingen die terugkomen uit het buitengewoon onderwijs. Maar de stroom is groter in de omgekeerde richting. En leerlingen die terugkeren naar het gewoon lager onderwijs komen doorgaans ook niet ‘op tijd’ in hun nieuwe leerjaar aan.

³⁴ Bovendien weten we al (uit de figuren 4a en 4b) dat de netto-stroom van 7-, 8, ..., 11-jarigen naar het buitengewoon onderwijs min of meer stabiel is gebleven. Dus is ook het aandeel van de zittenblijvers in de 7-jarige cohorte—die zittenblijvers doen het eerste leerjaar over—, onder de 8-jarigen (opnieuw in het tweede leerjaar), ... en de 11-jarigen (een tweede keer in het vijfde leerjaar) vrij constant gebleven.

³⁵ Deze inhaalbeweging van kinderen die op elf jaar één jaar vertraging hebben (vijfde leerjaar lager) en op twaalf jaar weer op tijd zijn (eerste leerjaar secundair) is ook te zien in de grafieken over ‘één jaar vertraging’: van de 11-jarige jongens van geboortecohorte 1989 heeft 14,5% één jaar vertraging; zodra deze cohorte twaalf is, is het deel van de cohorte met vertraging verminderd met 1,9%, tot 12,6% (figuur 14a).

Naast de stroom van het vijfde lager naar het eerste secundair, zorgt ook een netto-stroom van 12-jarigen van het buitengewoon lager onderwijs naar het eerste leerjaar secundair voor een toename van het aandeel leerlingen op tijd (zie voetnoot 20). Deze tweede stroom is echter veel kleiner dan de

eenzelfde inhaalbeweging van ongeveer 1,5%, in de geboortecohorte van 1989. Geboorteaar na geboorteaar *maken steeds meer leerlingen gebruik van deze mogelijkheid*, zowel bij de meisjes als bij de jongens (zie figuren 10a en 10b)³⁶. Eerder spraken we over de sterke toename van de stroom van 6-jarigen naar het buitengewoon onderwijs en van de 6-jarige ‘zittenblijvers’ in het gewoon kleuteronderwijs. Zes jaar later *compenseert* de inhaalbeweging van de 12-jarigen die het zesde leerjaar overslaan dit voor een groot deel.³⁷

Het grootste deel van een geboortecohorte stroomt op tijd in het gewoon secundair onderwijs binnen: 77% van de jongens en 81% van de meisjes van geboorteaar 1988, bijvoorbeeld. Een jaar later—we spreken dan over 13-jarigen—is deze hoofdgroep toch duidelijk weer een stukje verkleind. Bij de jongens van geboorteaar 1988, bijvoorbeeld, gaat er 4% af (figuur 11a). Bij de meisjes van dat geboorteaar is het ongeveer 2% (figuur 11b).³⁸ De oorzaak is dat sommige leerlingen die als 12-jarigen aan het eerste leerjaar secundair beginnen, niet slagen en het jaar overdoen³⁹. Het aantal leerlingen dat op 13-jarige leeftijd op tijd overgaat naar het tweede leerjaar maar op het einde van dat jaar moet blijven zitten is nog wat groter. Maar zowel het aandeel van de *13-jarige zittenblijvers in het eerste leerjaar* als van de *14-jarige zittenblijvers in het tweede leerjaar* is, over de geboortecohorten heen, geleidelijk aan *afgenomen*. Het aandeel ‘op tijd’ bij de 12-jarigen daalde nog van geboorteaar tot geboorteaar. De vermindering in het blijven zitten compenseert dit volledig: bij de 14-jarigen zien we voor de jongens een groeiend en bij de meisjes een quasi constant aandeel van de cohorte dat zich in het derde leerjaar bevindt.

---

eerste. Voor de jongens van geboorteaar 1989, bijvoorbeeld, gaat het over ongeveer 0,3% van de cohorte (zie figuur 4a). (De overige bewegingen tussen elf en twaalf, namelijk: veranderingen in het aandeel leerlingen met voorsprong of met meerdere jaren achterstand, of de instroom in de onthaalklas, zijn nog kleiner.)

³⁶ Voor geboorteaar 1978 bedroeg de toename van het aandeel ‘op tijd’ nog maar 0,7% bij de jongens en 0,3% bij de meisjes. Voor 1989 was dit, zoals gezegd, al opgelopen tot 2% en 1,5% (figuren 10a en 10b).

³⁷ Voor zeven geboortecohorten, van geboorteaar 1983 tot 1989, beschikken we over zowel de cijfers van de 6-jarigen als van de 12-jarigen. Van de 6-jarige jongens was er in 1983 94,2% en in 1989 nog 91,6% op tijd, een daling met 2,6%. Over dezelfde geboortejaren bedroeg de daling bij de 12-jarigen slechts 0,9%. Voor de meisjes geldt: een afname van het aandeel ‘op tijd’ met 1,7% voor de 6-jarigen en met slechts 0,9% voor de 12-jarigen.

³⁸ Een vergelijkingspunt: voor de jongens is dit verlies wat groter dan de afname van 3% op het einde van het tweede leerjaar lager onderwijs (het verschil tussen de grafieken van de 7- en 8-jarigen in figuur 10a), voor de meisjes is het wat kleiner (figuur 10b). Het is veel kleiner dan het effect van 7,5% voor de jongens en 7% voor de meisjes op het einde van het eerste leerjaar van de lagere school.

³⁹ Leerlingen met een C-attest moeten het leerjaar overdoen. Leerlingen met een B-attest kunnen kiezen: ze kunnen het leerjaar overdoen (en lopen een jaar vertraging op) of niet. In het laatste geval lopen ze geen jaar vertraging op maar moeten ze wel uitwijken naar een meer geschikte richting.

De verdere vermindering van het aandeel leerlingen dat op tijd is tussen veertien en zeventien (zie figuren 11a en 11b) wordt gedeeltelijk veroorzaakt door zittenblijvers. Anderzijds is er ook een uitstroom naar de leertijd, het deeltijds beroepsonderwijs en het modulair beroepsonderwijs. De grafieken tonen dat het gezamenlijke effect ervan afgenomen is tot pakweg het geboortjaar 1981. Het cumulatieve effect op de 17-jarigen is fors. De kans om een jongen van geboortjaar 1972 als 17-jarige aan te treffen in het zesde leerjaar van het voltijds gewoon secundair onderwijs bedroeg slechts 39%. Voor geboortjaar 1981 was het meer dan 47%. Voor de meisjes was er eveneens een *sterke toename* van het aandeel van het *zesde leerjaar van het voltijds gewoon secundair* onderwijs bij de *17-jarigen*: van 56% voor geboortjaar 1972 naar bijna 64% voor 1981.

Van de 18-jarigen geboren in 1982 zat 38,5% van de jongens en 55,5% van de meisjes *op tijd in een eerste studiejaar van hoger onderwijs* (hogeschool of universiteit) *of een zevende leerjaar van het voltijds gewoon secundair onderwijs*⁴⁰—zie de figuren 12a en 12b. Slechts tweeënveertig op honderd van die jongens en eenenvijftig op honderd van die meisjes treffen we een jaar later nog op tijd aan in het onderwijs. Dat betekent dat we van de jongenscohort van 1982 nog slechts 16,3% op tijd in het onderwijs—vooral in een tweede leerjaar van hoger onderwijs—aantreffen, een afname met 22,4% van de cohort. Bij de 19-jarige meisjes is nog slechts 28,1% op tijd, een vermindering met 27,4% van de meisjescohort.

Een detailstudie van de onderwijsposities met leerjaren vanaf leeftijd achttien⁴¹ valt buiten het bestek van dit rapport. We beperken ons tot één voorbeeldje, namelijk een benaderende schatting van de globale slaagkans in het hoger onderwijs (hogeschool of universiteit) voor wie op tijd aan hoger onderwijs begon. Van de jongens geboren in 1982 volgde 6,6% van de 18-jarigen een derde leerjaar in de derde graad van het voltijds gewoon secundair onderwijs. Als we hiervoor corrigeren, dan vinden we voor de jongens die op tijd aan het hoger onderwijs begonnen een slaagkans in het eerste

---

⁴⁰ Dat is een eerste leerjaar van de vierde graad van het beroepsonderwijs of (vooral) een derde leerjaar van de derde graad. Om deze bespreking niet te ingewikkeld te maken behandelen we voorlopig de leerjaren van het gewoon voltijds secundair onderwijs na het zesde leerjaar samen met het hoger onderwijs als een geheel. Een gedetailleerde bespreking van de doorstroming in die leerjaren valt buiten het plan van dit rapport.

⁴¹ Met een onderscheid tussen het derde leerjaar van de derde graad ASO, TSO, KSO, of BSO, de leerjaren van de vierde graad BSO, het hogescholenonderwijs met één cyclus, het hogescholenonderwijs met twee cycli, het universitair onderwijs.

jaar van ongeveer één op twee⁴². Voor de meisjes vinden we: 7,6% van de 18-jarigen van 1982 in het derde leerjaar van de derde graad en een geschatte slaagkans van zes op tien in het eerste leerjaar van hoger onderwijs, voor wie er op tijd aan begint⁴³. Dit betekent ook dat naar schatting iets minder dan een zesde van alle jongens en ongeveer een vijfde van alle meisjes van geboortjaar 1982 in het eerste jaar hoger onderwijs geconfronteerd wordt met *een mislukking, na een feilloos parcours tijdens de leerplichtjaren*.

De deelname van 18-jarigen aan een eerste studiejaar van hoger onderwijs of een zevende leerjaar van het voltijds gewoon secundair onderwijs nam toe over de geboortejaren heen (zie figuren 12a en 12b). Hun kans om een jaar later nog op tijd in het onderwijs te zitten, bleef echter rond dezelfde waarde schommelen⁴⁴.

Een student die ‘op tijd’ aan het eerste jaar van een hogeschoolopleiding van één cyclus begint en die opleiding zonder problemen afwerkt, zit als 20-jarige in het derde en laatste jaar. De meesten verlaten daarna het onderwijs. Dat draagt bij aan de vermindering tussen de leeftijden twintig en eenentwintig van het deel van de cohorte dat nog op tijd in het onderwijs zit. Een vergelijking van figuur 12b met figuur 12a suggereert dat heel wat meer meisjes dan jongens deze weg volgen⁴⁵.

De evolutie van het gedeelte van de geboortecohorte met één jaar vertraging (figuren 13a tot 16b)

Van een leerling die kiest voor het buitengewoon onderwijs wordt de voortgang niet meer bepaald door het tellen van leerjaren. Ook sommige anderen, bijvoorbeeld de leerlingen van het deeltijds beroepsonderwijs, ontsnappen daaraan. Er zijn echter ook leerlingen die het ‘gewone’ tempo van hun leeftijdsgenoten niet meer volhouden maar

⁴² We negeren het feit dat er 18- en 19-jarige leerlingen op tijd in de vierde graad van het BSO kunnen zitten. Dan vinden we $38,50\% - 6,64\% = 31,86\%$ 18-jarige jongens in het eerste leerjaar van het hoger onderwijs. Kans om te slagen in dat eerste leerjaar en over te gaan naar het tweede: $16,32\% / 31,86\% = 0,512$ (ongeveer één op twee). Gedeelte van de cohorte dat niet slaagt: $31,86\% - 16,32\% = 15,54\%$ (iets minder dan één zesde).

⁴³ Ongeveer $55,44\% - 7,60\% = 47,84\%$ van de 18-jarige meisjes bevindt zich in het eerste leerjaar van het hoger onderwijs. Slaagkans: $28,14\% / 47,84\% = 0,588$ (ongeveer zes op tien). Gedeelte dat niet slaagt: $47,84\% - 28,14\% = 19,70\%$ (ongeveer één vijfde van de meisjescohort).

⁴⁴ Concreet: voor de jongens varieert de kans over de geboortejaren 1975 tot 1982 tussen veertig en vijfenveertig op honderd, gemiddeld ongeveer drieënveertig op honderd. Voor de meisjes: van negenenveertig tot tweeënvijftig op honderd, gemiddeld ongeveer vijftig op honderd. (Je vindt dit door de grafiek van de 19-jarigen te vergelijken met de grafiek van de 18-jarigen in figuur 12a en figuur 12b.)

⁴⁵ Voor geboortjaar 1980: een afname met bijna 6% van de jongenscohort, tegenover 14% bij de meisjes.

toch in een leerjarensysteem blijven. Van die leerlingen kunnen we zeggen dat ze op het ogenblik dat ze voor het eerst afhaken *één jaar vertraging* oplopen.

In de figuren 9a tot 12b zagen we de geleidelijke vermindering met de leeftijd van het deel van een geboortecohorte dat nog ‘op tijd’ is. Die vermindering bepaalt mee de verandering met de leeftijd van het deel van een geboortecohorte met één jaar vertraging (figuren 13a tot 16b). Maar het is natuurlijk niet de enige factor. Hoeveel leerlingen één jaar vertraging hebben, wordt ook beïnvloed door stromen uit en naar het buitengewoon onderwijs, de mogelijkheid om het zesde leerjaar lager onderwijs over te slaan, het oplopen van een tweede jaar vertraging, de uitstroom naar onderwijsposities zonder leerjaren en de uitstroom na de leerplicht.

De figuren 13a en 13b geven een totaalbeeld van het aangroeien en slinken met de leeftijd van de groep leerlingen met precies één jaar vertraging. De grote deelstructuren en belangrijke overgangen in het onderwijs met leerjaren vonden we gemakkelijk terug in de grafieken over leerlingen die op tijd zijn (de figuren 9a tot 12b). Ook hier tekenen ze zich af.

Er is een belangrijke toename van de groep kinderen die een jaar langer in het kleuteronderwijs blijft. Dit blijkt uit de grafiek van de 6-jarigen in de figuren 13a⁴⁶ en 13b. We stipten dit al aan in de bespreking van de vermindering van het aantal 6-jarigen dat op tijd is (zie figuren 9a en 9b en voetnoot 31). Verder onderscheiden we de grafieken van het gewoon lager onderwijs (7- tot 12-jarigen)—zie ook: figuren 14a en 14b. De grafieken van de 7- tot 11-jarigen volgen de stijgende trend van de grafiek van de 6-jarigen. De grafiek van de 12-jarigen ligt steeds verder onder de grafiek van de 11-jarigen, doordat meer en meer leerlingen een jaar inhalen door het zesde leerjaar over te slaan. In de eerste vijf leerjaren van het voltijds gewoon secundair onderwijs (13- tot 17-jarigen)—zie figuren 15a en 15b—neemt het gedeelte van de geboortecohorte met één jaar vertraging globaal genomen af met het geboortjaar.

---

⁴⁶ De grafiek van de 6-jarige jongens in figuur 13a heeft een onverwachte waarde voor geboortjaar 1988. Het aandeel van de jongens van 1988 met één jaar vertraging ligt 1,5% hoger dan verwacht. In figuur 9a konden we al zien dat het aandeel van de jongens van 1988 dat op tijd was 1,5% lager is dan verwacht op basis van de rest van de grafiek van de 6-jarigen. Waarschijnlijk is dit een fout en zijn enkele honderden jongens in een verkeerde categorie meegeteld. De verschuiving is al aanwezig in de ruwe gegevens—zie: Statistisch Jaarboek van het Vlaams Onderwijs, schooljaar 1994–1995, pp. 56 en 70 en Statistisch Jaarboek van het Vlaams Onderwijs, schooljaar 1995–1996, pp. 59 en 70. Dergelijke tellingsfouten vallen niet gauw op als je de gegevens van één schooljaar bekijkt. Ze worden pas zichtbaar door de gegevens van opeenvolgende schooljaren samen te brengen. Er zijn ongetwijfeld nog meer sprongetjes in de grafieken van dit rapport die aan dit soort telfouten te wijten zijn.

Vooraf bij de 16-jarigen—met één jaar vertraging in het vierde leerjaar—is er een stevige dalende trend merkbaar. In het eerste jaar zonder leerplicht neemt het aandeel van de cohorte met één jaar vertraging (18-jarigen in het zesde leerjaar) toe bij de jongens (figuur 15a) en is het vrij constant bij de meisjes (figuur 15b). De bundel grafieken van het hoger onderwijs⁴⁷ (19- tot 24-jarigen) wordt belicht in de figuren 16a en 16b. We vestigen vooral de aandacht op het verschil tussen de leeftijden achttien en negentien. Een belangrijke factor daarin is het falen in het eerste leerjaar hoger onderwijs van studenten die op tijd aan hoger onderwijs begonnen.⁴⁸

Zoals gezegd, hebben verschillende factoren een invloed op het aandeel van de geboortecohorte met één jaar vertraging op elke leeftijd. Hoe komt het bijvoorbeeld dat er heel wat meer 7-jarigen dan 6-jarigen zijn met één jaar vertraging? Dat sommige kinderen op tijd aan het eerste leerjaar beginnen maar op het einde ervan niet kunnen overgaan, draagt daar toe bij. Er zijn ook kinderen die het kleuteronderwijs op tijd beëindigen maar dan eerst één jaar ‘speelleerklas’ volgen in het buitengewoon onderwijs⁴⁹ voor ze instromen in het eerste leerjaar van het gewoon lager onderwijs.^{50 51} Het kwantitatief uiteenrafelen van al deze factoren is niet eenvoudig. Die studie valt in elk geval buiten het plan van dit rapport.

De evolutie van het gedeelte van de geboortecohorte met meer dan één jaar vertraging (figuren 17a tot 20b)

In de lagere school zijn er weinig leerlingen met meer dan één jaar vertraging—zie: de 8- tot 13-jarigen in de figuren 17a tot 18b. Het gaat nooit over meer dan 2% van de

⁴⁷ ...en de zevende en hogere leerjaren van het voltijds gewoon secundair onderwijs. Zie ook voetnoot 40.

⁴⁸ Zie: bespreking van de 18- en 19-jarige studenten die op tijd zijn.

⁴⁹ De ‘speelleerklas’ wordt ook soms in het gewoon onderwijs georganiseerd. De status van deze leerlingen in de statistieken is niet duidelijk.

⁵⁰ Een tweede voorbeeld: dat er meer 13-jarigen dan 12-jarigen zijn met één jaar vertraging heeft eveneens verschillende oorzaken. Er zijn natuurlijk zittenblijvers in het eerste leerjaar secundair die nog op tijd aan het secundair onderwijs waren begonnen. Verder is er een belangrijke stroom van het buitengewoon lager naar het eerste leerjaar van het gewoon secundair onderwijs. (Het buitengewoon secundair onderwijs is kleiner dan het buitengewoon lager onderwijs.) Een belangrijk deel van die uitstroom gebeurt op leeftijd dertien (een jaar later dan de ‘gewone’ leeftijd voor de overgang van het lager naar het secundair onderwijs). Bovendien zijn er leerlingen met twee jaar vertraging die het zesde leerjaar overslaan en zo met één jaar vertraging in het eerste leerjaar secundair terecht komen.

⁵¹ Als derde voorbeeld noemen we twee factoren die bijdragen tot de vermindering van het aantal studenten met één jaar vertraging tussen de leeftijden negentien en twintig. Enerzijds zijn er studenten die met één jaar vertraging aan hoger onderwijs zijn begonnen, niet slagen in het eerste jaar en blijven zitten (met twee jaar vertraging). Anderzijds zijn er bijvoorbeeld ook leerlingen die met één jaar vertraging zijn begonnen aan een zevende leerjaar van het voltijds gewoon secundair onderwijs, dat jaar al dan niet met succes afronden en het onderwijs verlaten.

cohorte. De evolutie (volgens het geboortjaar) van de 8- tot 13-jarigen met twee of meer jaren vertraging vertoont wel enige gelijkenis met de evolutie van de 6- tot 12-jarigen met één jaar vertraging. Maar de schaal is totaal verschillend. Een bijkomend verschil is dat er ongeveer evenveel meisjes als jongens zijn met meerdere jaren vertraging.⁵²

De grafieken van de (eerste) zes leerjaren van het voltijds gewoon secundair onderwijs—14- tot 19-jarigen, figuren 19a en 19b—dalen met het geboortjaar. Dat geldt zowel voor de jongens als voor de meisjes en zowel tijdens (14- tot 17-jarigen) als na de leerplicht (18- en 19-jarigen). Op deze leeftijden vinden we weer het gewone patroon: er zijn duidelijk minder meisjes met twee of meer jaar vertraging dan jongens.

In de bundel grafieken van het hoger onderwijs⁵³—de 20- tot 24-jarigen in de figuren 20a en 20b—vestigen we opnieuw de aandacht op het verschil tussen de leeftijden negentien en twintig. Daarin speelt het falen in het eerste leerjaar hoger onderwijs van studenten die met één jaar vertraging aan hoger onderwijs zijn begonnen een belangrijke rol.

Samenvatting

In dit rapport hebben we geschetst hoe *leeftijdsgenoten*—de leden van eenzelfde geboortecohorte—door het onderwijs stromen en *hoe die doorstroming geboortjaar na geboortjaar verandert*. Door hun eigen tempo te volgen—vooral bij belangrijke overgangen—of door verschillende paden te kiezen in de vertakkingen van het onderwijssysteem, geraken leeftijdsgenoten naarmate ze opgroeien meer en meer verspreid. We zien geen grote verschillen tussen de doorstroming van een gegeven geboortecohorte en de cohorte van het vorige of het volgende geboortjaar. Maar in dit rapport konden we tot dertien geboortejaren na elkaar bekijken, door een ‘venster’ van dertien schooljaren—van 1989–1990 tot en met 2001–2002. Dan blijken sommige verschillen steeds dezelfde richting uit te gaan. Op termijn ontstaan zo duidelijke

---

⁵² Het aandeel van de jongens met één jaar vertraging in de lagere school bedraagt nooit meer dan een kleine 15% (zie: 11-jarigen in figuur 14a). Bij de meisjes gaat het over een kleine 13% (11-jarigen in figuur 14b). Zowel bij de jongens als de meisjes ligt de hoogste waarde in de figuren 18a en 18b tussen 1,8% en 1,9% (11-jarigen van geboortjaar 1990 met meer dan één jaar vertraging).

⁵³ ...en de zevende en hogere leerjaren van het voltijds gewoon secundair onderwijs. Zie ook voetnoot 40.

verschuivingen. We vatten enkele van deze trends in de doorstroming van geboortecohorten nog even samen.

In elke geboortecohorte groeien de *jongens* sterker uit elkaar dan de *meisjes*. De trends over de geboortejaren heen zijn voor de jongens dikwijls dezelfde als (maar meer uitgesproken dan) bij de meisjes.

Sinds geboortjaar 1975 vervullen zo goed als alle jongeren formeel de volledige leerplicht. Wat de *deelname aan het onderwijs vóór de leerplicht* betreft, stellen we vast dat sinds geboortjaar 1988 meer dan 99% van de *3-jarigen* al in de eerste kleuterklas ingeschreven is. De deelname aan het onderwijs blijft hoog in het eerste jaar na de leerplicht (bij de *18-jarigen* dus): ze schommelt rond 82% bij de jongens en rond 85% in een meisjescohort.

Jongens hebben veel meer kans om buitengewoon onderwijs te volgen dan meisjes. Over de geboortejaren heen zien we—bij de jongens én bij de meisjes—dat *meer en meer 6-jarigen naar het buitengewoon lager onderwijs* gaan. In schooljaar 2001–2002 zat ongeveer één op vijftig 6-jarige jongens en één op vijftig 6-jarige meisjes in het buitengewoon onderwijs. Dit is de hoofdoorzaak van de forse toename van de omvang van het buitengewoon lager onderwijs. Aangezien het buitengewoon secundair onderwijs veel minder sterk groeit, is er een steeds grotere stroom van 13-jarigen die het buitengewoon lager onderwijs verlaten en met één jaar vertraging aan het gewoon secundair onderwijs beginnen.

Hoe goed lukt het voor leeftijdsgenoten om samen het gewenste tempo van het gewoon onderwijs te blijven volgen? Voor 6-jarigen lukt dat steeds minder goed. Er gaan niet alleen steeds meer 6-jarigen naar het buitengewoon onderwijs. Een (zeker bij de meisjes) nog *grotere en groeiende groep blijft een extra jaar in het gewoon kleuteronderwijs*. De toenemende vertraging die de geboortecohorten oplopen op 6-jarige leeftijd wordt voor een groot deel *gecompenseerd* wanneer de cohort zes jaar ouder is. Geboortjaar na geboortjaar maken immers steeds meer 12-jarigen gebruik van de mogelijkheid om één jaar vertraging in te halen door *het zesde leerjaar over te slaan*. Ze gaan over van het vijfde leerjaar naar de B-stroom van het secundair onderwijs.

Het aandeel van het *zesde leerjaar van het voltijds gewoon secundair onderwijs* bij de *17-jarigen* is tot voor enkele jaren fors toegenomen en daarna gestabiliseerd. Dat

betekent dat de gezamenlijke omvang van het blijven zitten en van de uitstroom naar de leertijd en het deeltijds beroepsonderwijs in de loop van het secundair onderwijs kleiner is geworden.

Een gemeenschappelijk kenmerk van de *leertijd* en het *deeltijds beroepsonderwijs* is dat jongens er meer voor kiezen dan meisjes. De evolutie van deze twee opleidingsvormen over de geboortejaren heen is echter duidelijk verschillend. Het aandeel van jongeren in de leertijd was vroeger duidelijk groter in een geboortecohorte dan het aandeel van het deeltijds beroepsonderwijs. Maar jongeren kiezen steeds minder gauw voor een leerovereenkomst, terwijl het deeltijds beroepsonderwijs groeit. Door deze tegengestelde trends is het deeltijds beroepsonderwijs bij de meisjes belangrijker geworden dan de leertijd. Bij de jongens is het bijna zover.

Tenslotte onderstrepen we dat het *eerste studiejaar in hoger onderwijs* (hogeschool of universiteit) een groot *struikelblok blijft*, zelfs voor wie er zonder vertraging aan begint. Zo schatten we dat iets minder dan een zesde van alle jongens en ongeveer een vijfde van alle meisjes van geboortjaar 1982 in het eerste jaar hoger onderwijs geconfronteerd wordt met *een mislukking, na een feilloos parcours tijdens de leerplichtjaren*.

Bijlage: een korte beschrijving van de database

Dit rapport biedt een compact overzicht van de evolutie van de doorstroming van geboortecohorten in de jaren negentig en daarna. Dat was de hoofdbedoeling ervan. Daarnaast zien we het ook als een illustratie van wat je kan doen met de database van leerlingenaantallen die we in de loop van 2002 en 2003 hebben opgebouwd.

Deze database bevat de leerlingenaantallen van het gewoon en buitengewoon basisonderwijs, het voltijds en deeltijds gewoon secundair onderwijs, het buitengewoon secundair onderwijs, de leertijd en het hoger onderwijs (tot en met de tweede cyclus). Op dit moment bevat ze deze informatie voor de schooljaren 1989–1990 tot en met 2001–2002. Het is de bedoeling dat de database schooljaar na schooljaar verder aangevuld wordt.

De ruwe gegevens over het basis- en het secundair onderwijs zijn afkomstig van het Departement Onderwijs (grotendeels via de Statistische Jaarboeken). De data over de leertijd vanaf 1991–1992 zijn aangevraagd bij het VIZO⁵⁴. (Voor de leertijd in 1989–1990 en 1990–1991 hebben we gebruik gemaakt van de beperkte informatie in het ‘Activiteitsverslag 1989’ en ‘Activiteitsverslag 1990’ van het toenmalige ‘Nederlandstalig Instituut voor Voortdurende Vorming van de Middenstand’.) De studentenaantallen voor het hogescholenonderwijs vanaf 1992–1993 hebben we in de database ingevoerd vanuit bestanden geleverd door het Departement Onderwijs. (Voor het hogescholenonderwijs tot 1991–1992 werd de beperkte informatie uit de Statistische Jaarboeken gebruikt.) De ruwe gegevens over het universitair onderwijs tot 1998–1999 zijn in de database verwerkt via outputs uit de VLIR database⁵⁵. Vanaf 1999–2000 zijn de universitaire data afkomstig uit materiaal geleverd door het Departement Onderwijs.

De kern van de database bestaat uit één tabel met, op dit moment, ongeveer 24000 leerlingenaantallen. Voor elk leerlingenaantal is er één record met zeven velden. Naast het *aantal* zelf geeft het record het *geboortejaar*, het *geslacht*, het *schooljaar* en de *onderwijspositie* waarop dat aantal betrekking heeft. Een zesde veld geeft aan uit welke *bron* de informatie afkomstig is. Het zevende veld (de *invoergeschiedenis*) houdt bij wanneer en hoe het gegeven aan de database is toegevoegd.

⁵⁴ We bedanken T. Cools van het VIZO voor deze gegevens.

⁵⁵ We bedanken S. De Maeyer van de Univeriteit Antwerpen voor deze gegevens.

Een voorbeeld: in schooljaar 2001–2002 zaten er 4528 meisjes van geboortjaar 1991 in het vierde leerjaar van het gewoon lager onderwijs (onderwijspositie); dit gegeven is afkomstig van de diskette bij het Statistisch Jaarboek van het Vlaams Onderwijs, schooljaar 2001–2002, namelijk van blad ‘01lag05’ uit bestand ‘1_basis’ (bron); het gegeven werd samen met andere gegevens ingevoerd via een transformatiebestand dat nog steeds beschikbaar is (invoergeschiedenis).

Door de uiteenlopende gegevens in deze eenvormige structuur in te voeren, zijn de verschillen tussen en eigenaardigheden van de uiteenlopende ruwe gegevens weggewerkt. De tabel is op dit moment geïmplementeerd in Access en kan dus met de gebruikelijke databasetechnieken geraadpleegd worden voor allerlei toepassingen. Zo beschikken we over een flexibele tussenvorm die de *toepassingen loskoppelt van de ruwe bronnen*. De eenvoudige structuur maakt de essentie van de database *zeer gemakkelijk te beschrijven* voor elke gebruiker. Bovendien is elk leerlingenaantal in de database *ondubbelzinnig gedocumenteerd* via het *bronveld*. Het *invoergeschiedenisveld* en het *bronveld* hebben al hun nut bewezen bij het *onderhoud* van de database. Wanneer er een fout opduikt helpen deze velden om het probleem af te bakenen en op een veilige manier en volledig te herstellen. Zo is het mogelijk de kwaliteit van de database voortdurend te verbeteren.

Naast de kerntabel bestaat de database uit een aantal *hulpmiddelen*. Zij zijn noodzakelijk om de kerntabel te kunnen interpreteren en bevragen. Ten eerste zijn er natuurlijk de gebruikelijke hulptabellen die de velden van de kerntabel *decoderen*. Ten tweede zijn er reeksen van filters gedefinieerd die toelaten bepaalde *combinaties van geboortjaar en leeftijd* toe te laten in of weg te *filteren* uit afgeleide producten. Dat is nodig omdat er over sommige van die combinaties geen of slechts onvolledige informatie beschikbaar is, waardoor bijvoorbeeld artefacten in grafieken zouden kunnen ontstaan (zie bijvoorbeeld voetnoot 16). Ten derde zijn er filters gedefinieerd om *dubbeltellingen* te vermijden. De database bevat namelijk van sommige leerlingenaantallen scores op verschillende tellingstijdstippen in eenzelfde schooljaar. Ten vierde voorziet de database in de mogelijkheid om ‘normale’ leeftijden te associëren met onderwijsposities. Dat is nodig om te kunnen spreken over voorsprong hebben, op tijd zijn of vertraging hebben. Het definiëren van ‘normale’ leeftijden komt eigenlijk neer op het formuleren van een *model* voor de gegevens.

In een ideale wereld zou het fundament van een database over leerlingenstromen bestaan uit een volledige beschrijving van de evolutie van de structuur van het onderwijssysteem, met inbegrip van alle overgangsvormen—en het liefst in een door een computer hanteerbare taal. Bovendien zouden er leerlingenaantallen, verdeeld volgens geslacht en leeftijd, voorhanden moeten zijn voor elke onderwijspositie. In de realiteit bestaat die beschrijving niet en is er bovenop de evolutie van het onderwijssysteem een evolutie in de rapportering van leerlingenaantallen. Soms zijn slechts geaggregeerde gegevens beschikbaar (met sommen over leerjaren heen, over de geboortejaren heen, over onderwijsposities heen, ...). Het aggregatieniveau kan verschillen van schooljaar tot schooljaar en van bron tot bron. Over sommige delen van het onderwijssysteem ontbreken gegevens in bepaalde jaren. Het is niet altijd gemakkelijk te achterhalen of een verandering in terminologie ook een inhoudelijke verandering weergeeft. Om *de vele structuurveranderingen en de voortdurende veranderingen in de rapportering* van leerlingenaantallen op te vangen, moeten we bijkomende *modellen* invoeren. In deze database is dat gebeurd—en dit is het vijfde type hulpmiddel—door reeksen van ‘samengestelde onderwijsposities’ te definiëren. Een voorbeeldje verduidelijkt wat dit betekent.

Een aantal records in de kerntabel heeft betrekking op deze acht onderwijsposities: ‘Vierde leerjaar TSO type 1 (kunstonderwijs inbegrepen)’ (tot en met 1990–1991), ‘Vierde leerjaar TSO type 2 (kunstonderwijs inbegrepen)’ (tot en met 1990–1991), ‘Vierde leerjaar TSO type 1’ (enkel in 1991–1992), ‘Vierde leerjaar TSO type 2’ (enkel in 1991–1992), ‘Tweede leerjaar van de tweede graad TSO’ (vanaf 1992–1993), ‘Vierde leerjaar KSO type 1’ (enkel in 1991–1992), ‘Vierde leerjaar KSO type 2’ (enkel in 1991–1992) en ‘Tweede leerjaar van de tweede graad KSO’ (vanaf 1992–1993). Het wordt gemakkelijker om deze gegevens te bekijken over de jaren heen als ze eerst wat gemodelleerd worden. Zo kunnen we bijvoorbeeld de eerste twee onderwijsposities samen nemen in één samengestelde onderwijspositie ‘Tweede leerjaar van de tweede graad TSO of KSO’, die geldt tot en met 1990–1991; de drie volgende onderwijsposities kunnen het ‘Tweede leerjaar van de tweede graad TSO’ vormen, vanaf 1991–1992; de drie laatste onderwijspositie vormen vanaf 1991–1992 het ‘Tweede leerjaar van de tweede graad KSO’.⁵⁶

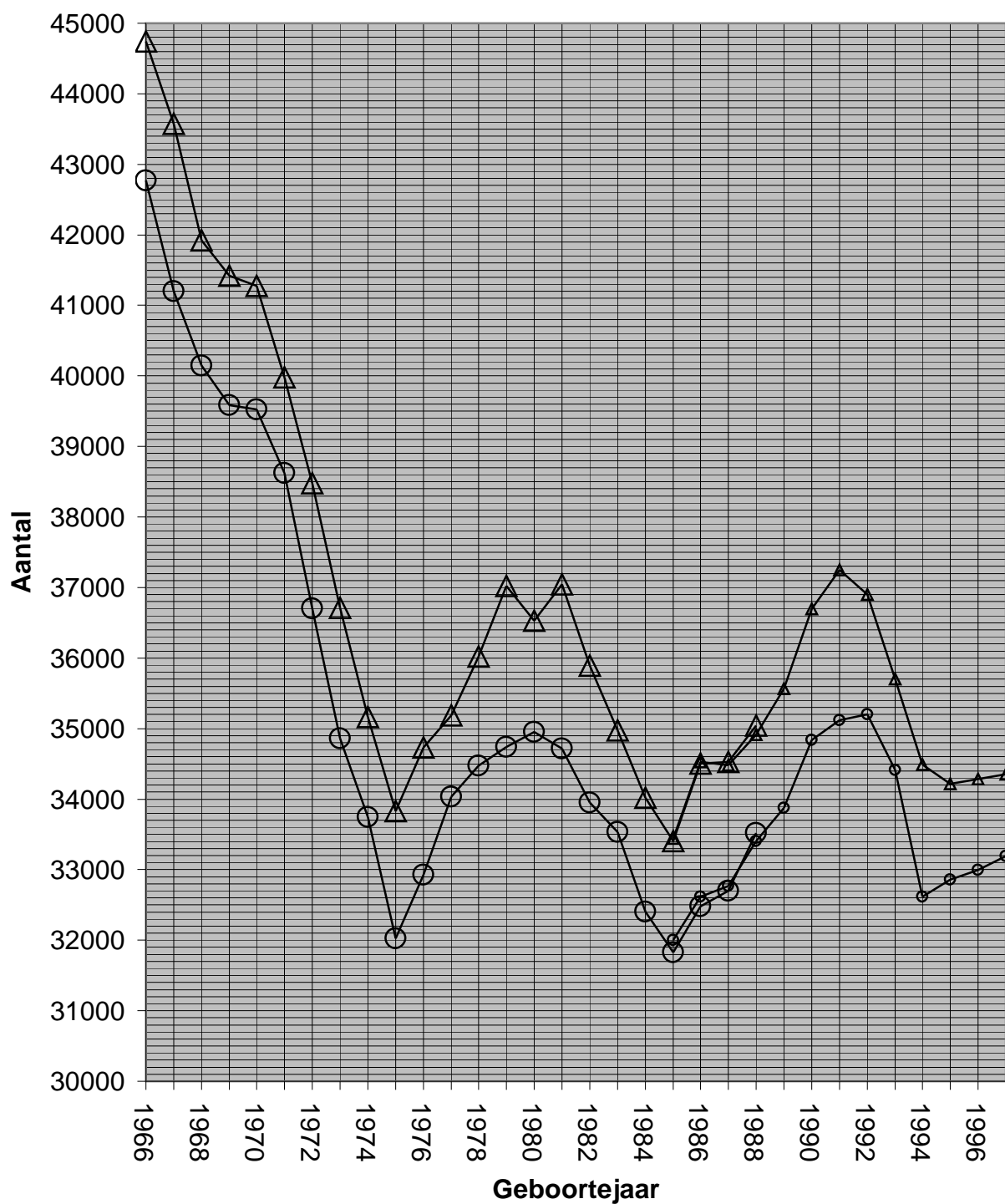
---

⁵⁶ Dit voorbeeld toont ook dat het noodzakelijk is informatie bij te houden over de levensduur van een onderwijspositie. Dat geldt zowel voor de onderwijsposities die in de kerntabel voorkomen als voor de samengestelde onderwijsposities die gedefinieerd worden met het oog op toepassingen.

De grootste obstakels die je moet overwinnen als je een zinvol beeld wil schetsen van de evolutie van het onderwijs, worden gevormd door de opeenvolgende veranderingen in de structuur van het onderwijs en de verschuivingen in de manier waarop over leerlingenaantallen gerapporteerd wordt (veranderingen inzake beschikbaarheid, aggregatieniveau, terminologie). Daarnaast zijn er de kleinere bronnen van onnauwkeurigheid die we in dit rapport illustreerden: telfouten (zie voetnoot 46), restcategorieën in de verdeling volgens de leeftijd (voetnoot 16) en verschillen in het teltijdstip (voetnoten 6 en 24).

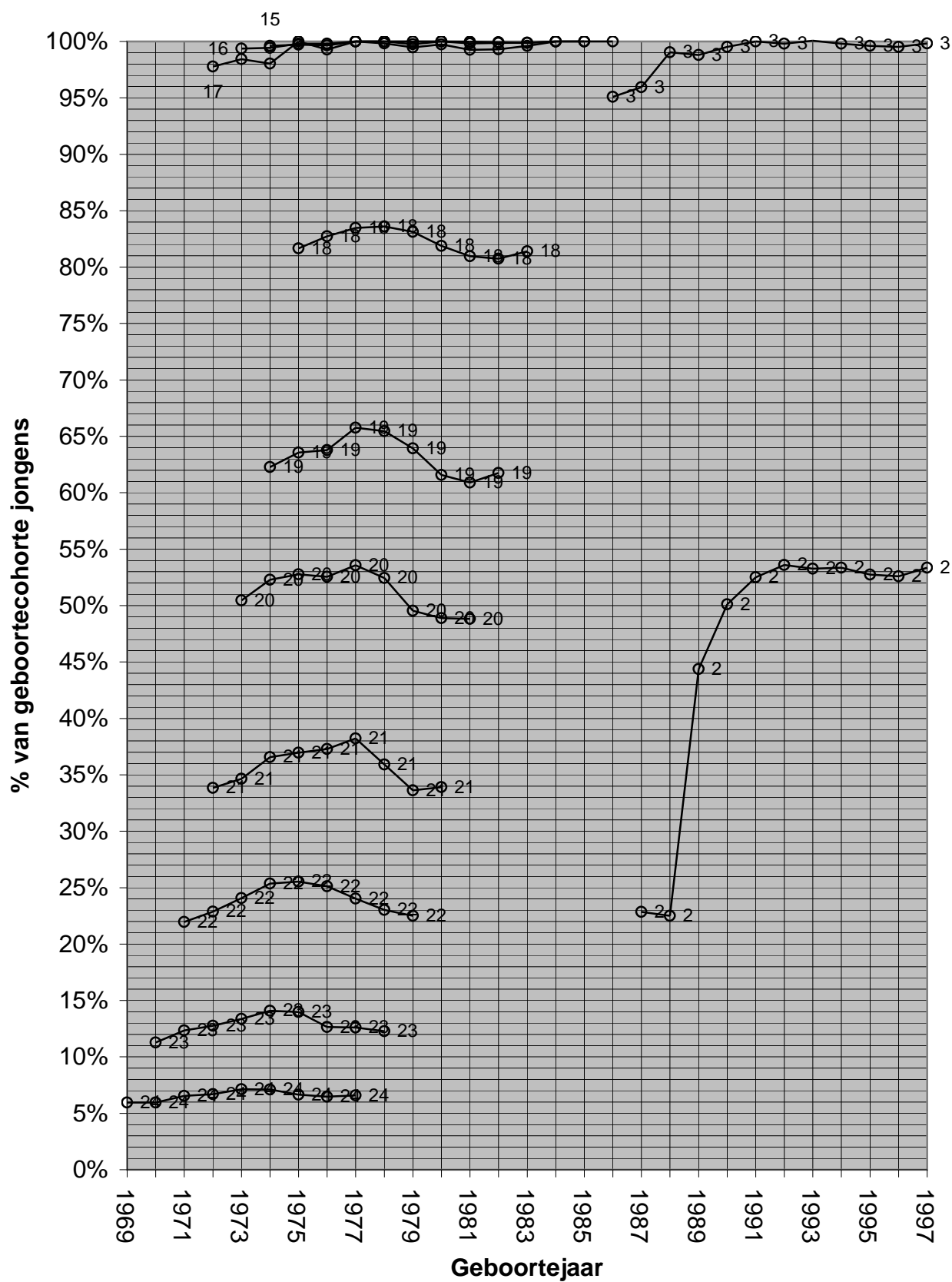
Tenslotte benadrukken we dat dit rapport slechts een deel van de mogelijkheden van de database demonstreert. De verschillen tussen onderwijsvormen (algemeen, technisch, kunst- en beroepsonderwijs) of tussen de verschillende vormen van hoger onderwijs (hogeschoolopleiding met één of twee cycli, universiteit) kwamen bijvoorbeeld niet aan bod.

Fig. 1. Omvang geboortecohorte

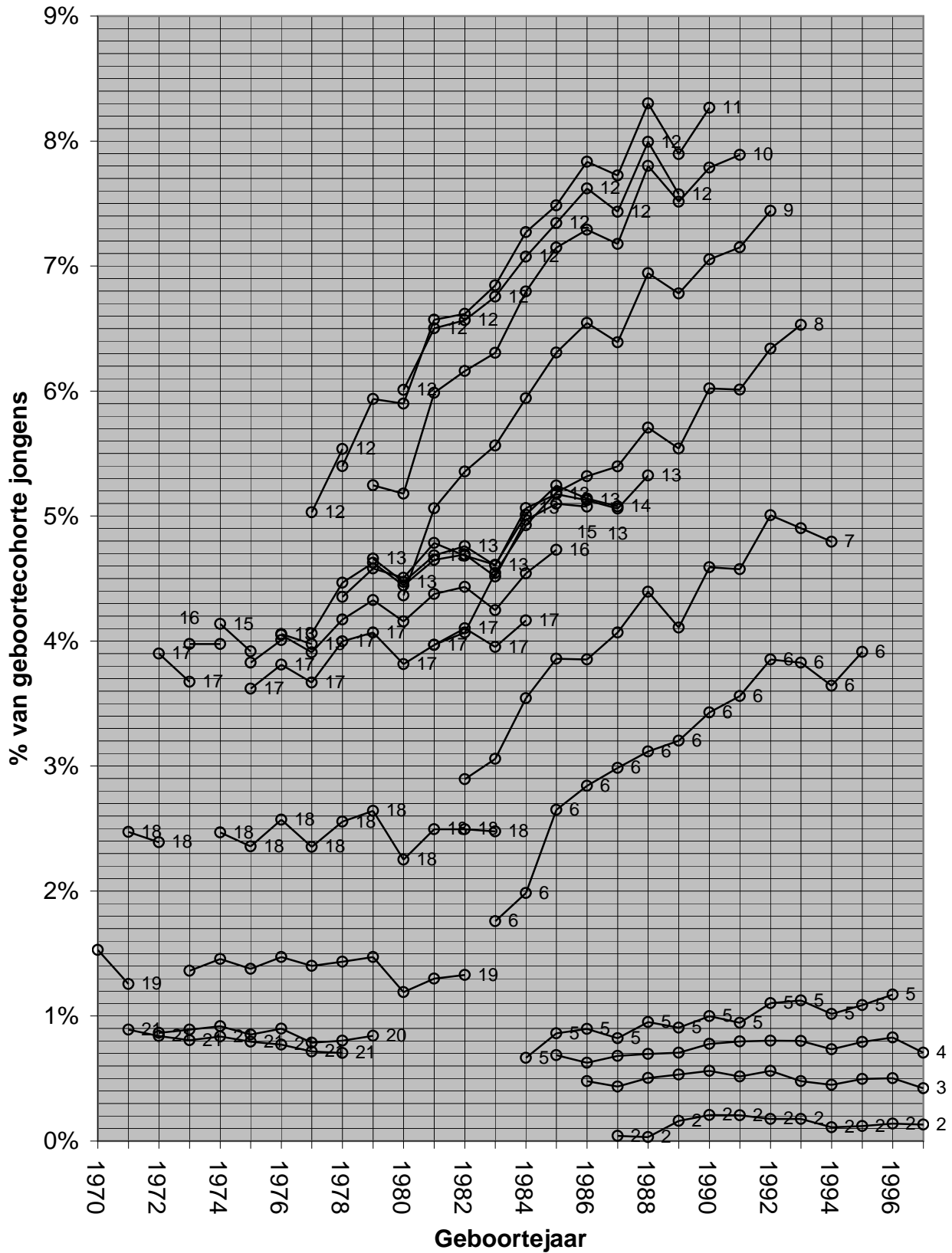
- △— aantal jongens, gemiddelde over leeftijden 11, 12 en 13
- aantal meisjes, gemiddelde over leeftijden 11, 12 en 13
- △— aantal 4-jarige jongens
- aantal 4-jarige meisjes

Fig. 2a. Deelname jongens

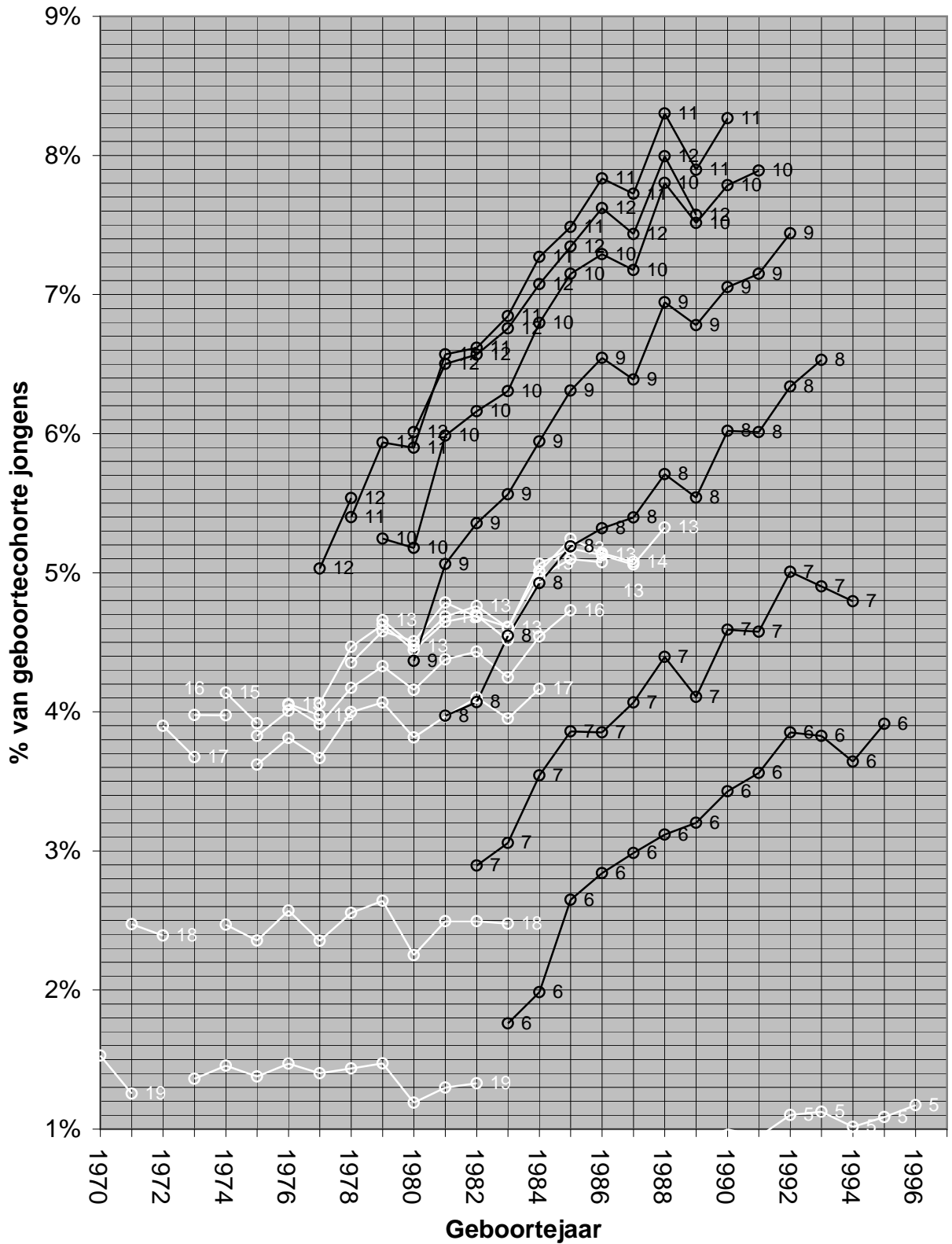
Fig. 3a. Jongens in buitengewoon onderwijs

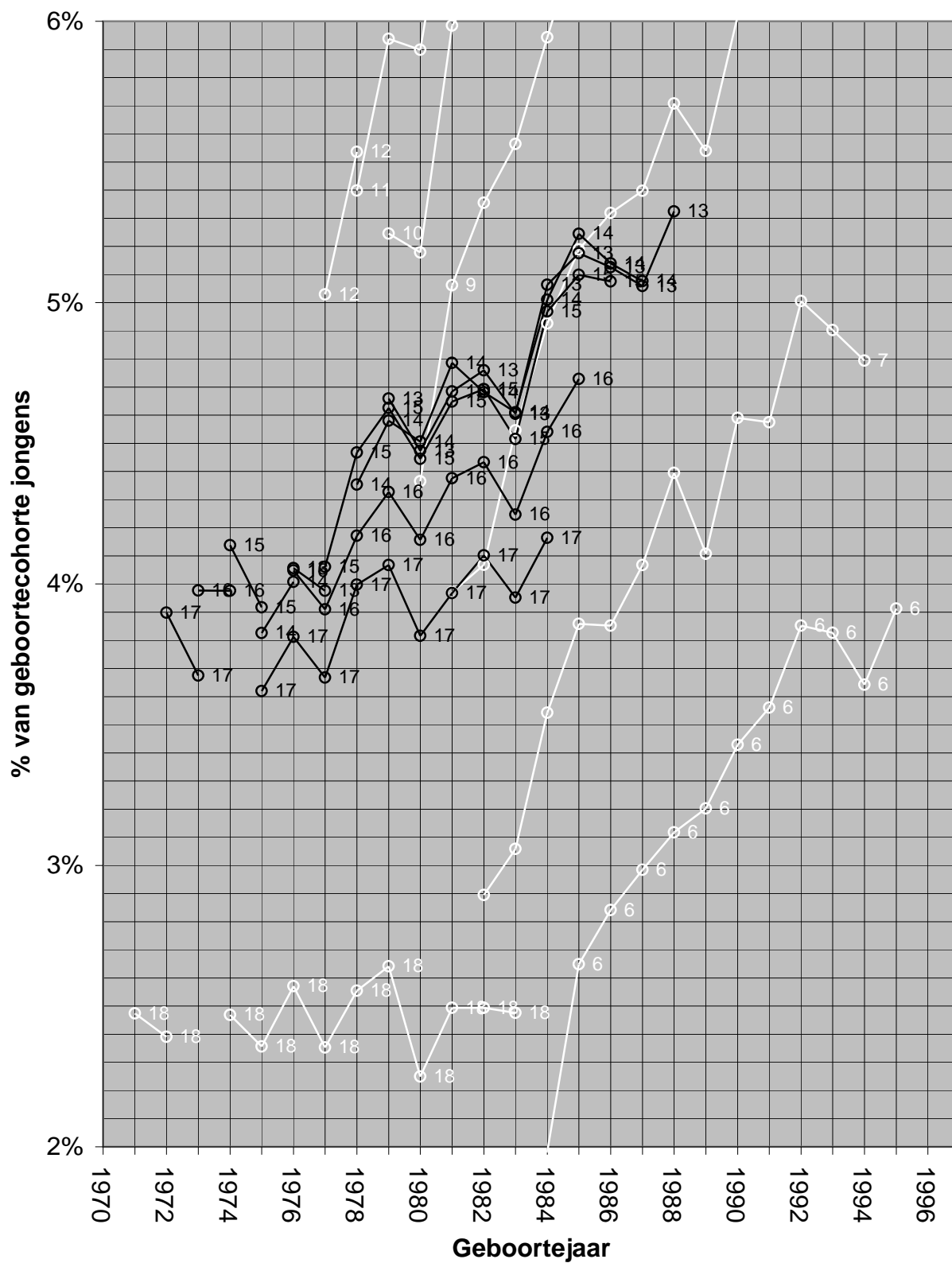

Fig. 4a. Jongens van 6 tot 12 in buitengewoon onderwijs

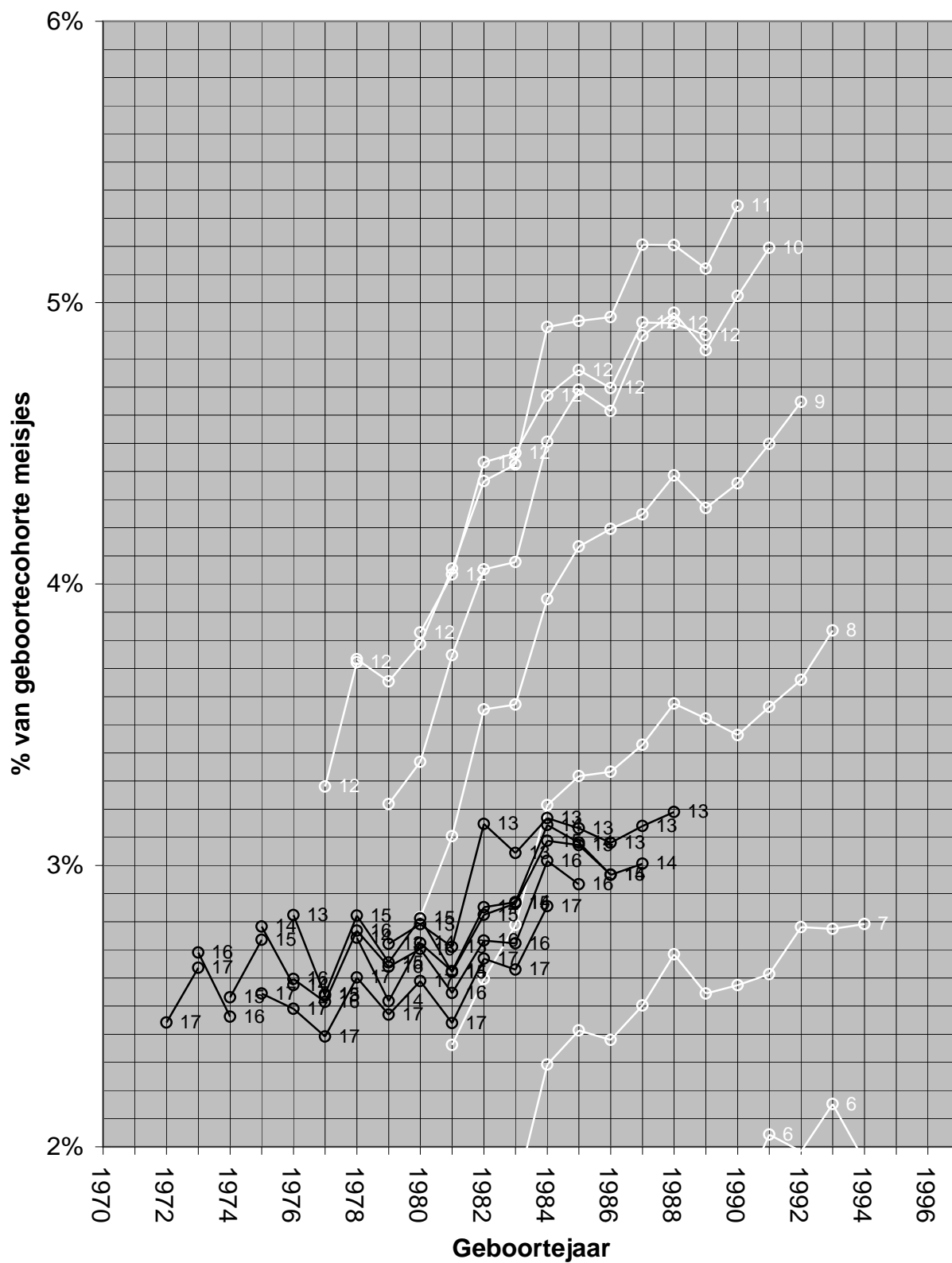

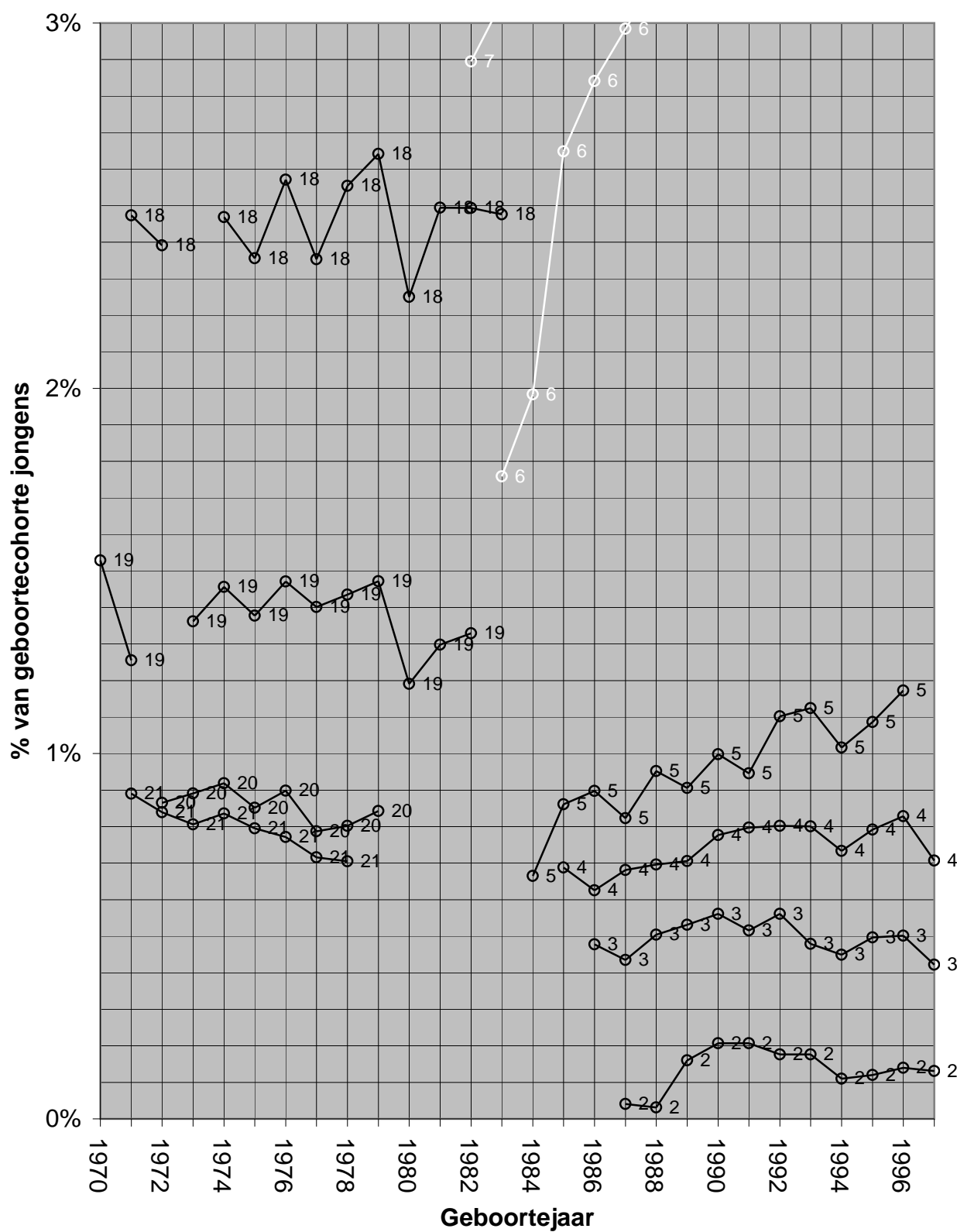
Fig. 5a. Jongens van 13 tot 17 in buitengewoon onderwijs

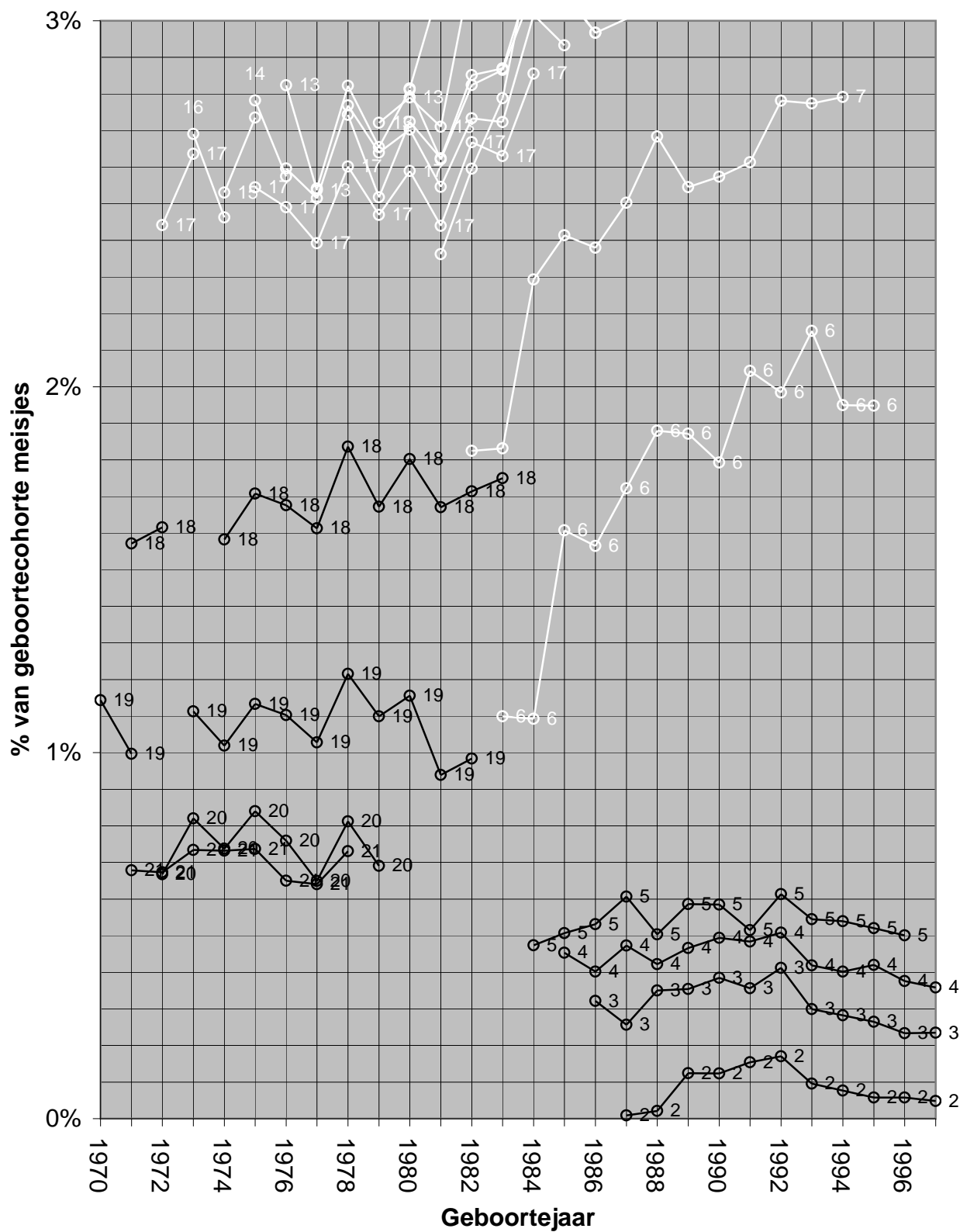
Fig. 5b. Meisjes van 13 tot 17 in buitengewoon onderwijs

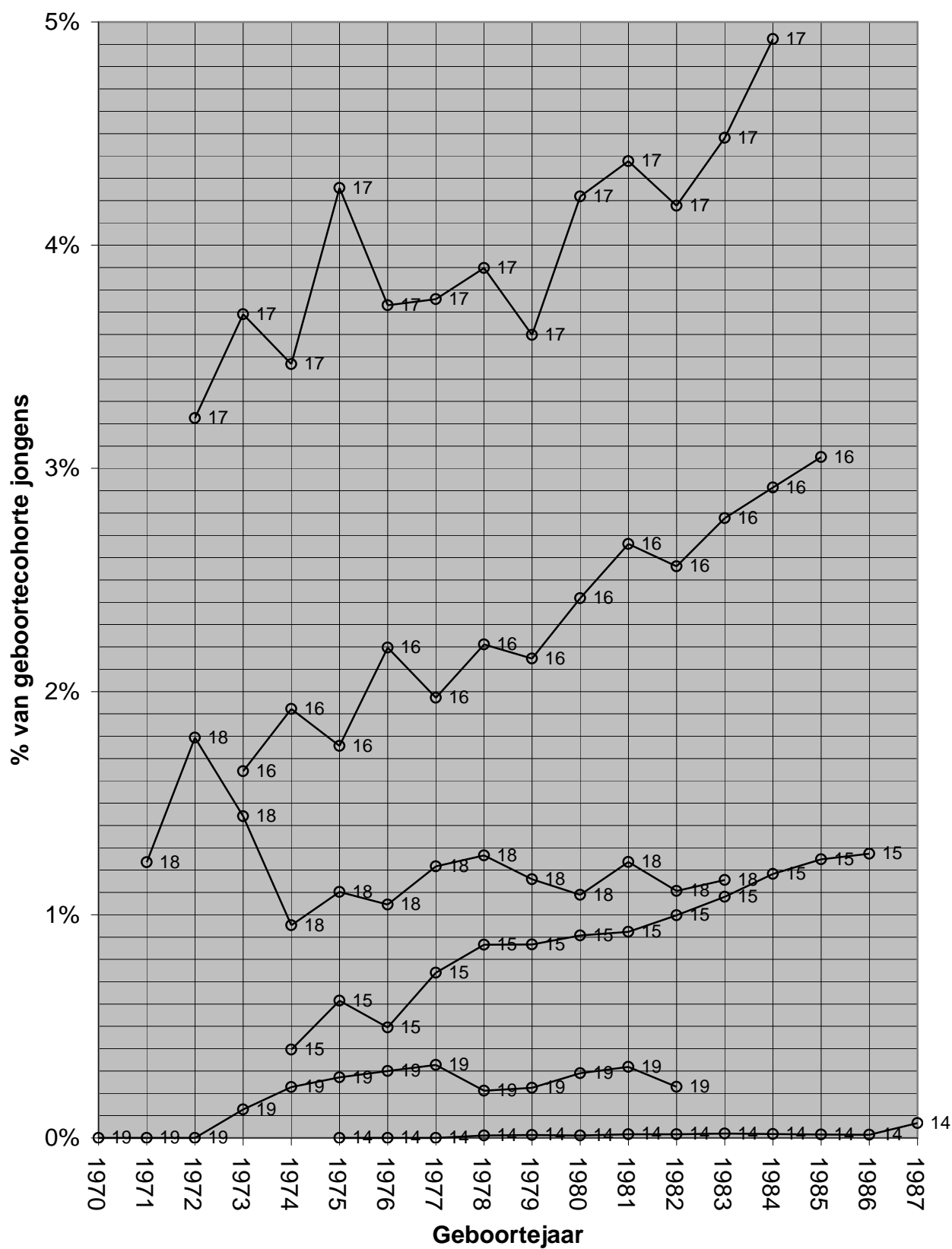
Fig. 6a. Jongens tot 5 en vanaf 18 in buitengewoon onderwijs

Fig. 6b. Meisjes tot 5 en vanaf 18 in buitengewoon onderwijs

Fig. 7a. Jongens in deeltijds beroepsonderwijs

Fig. 9a. Jongens op tijd

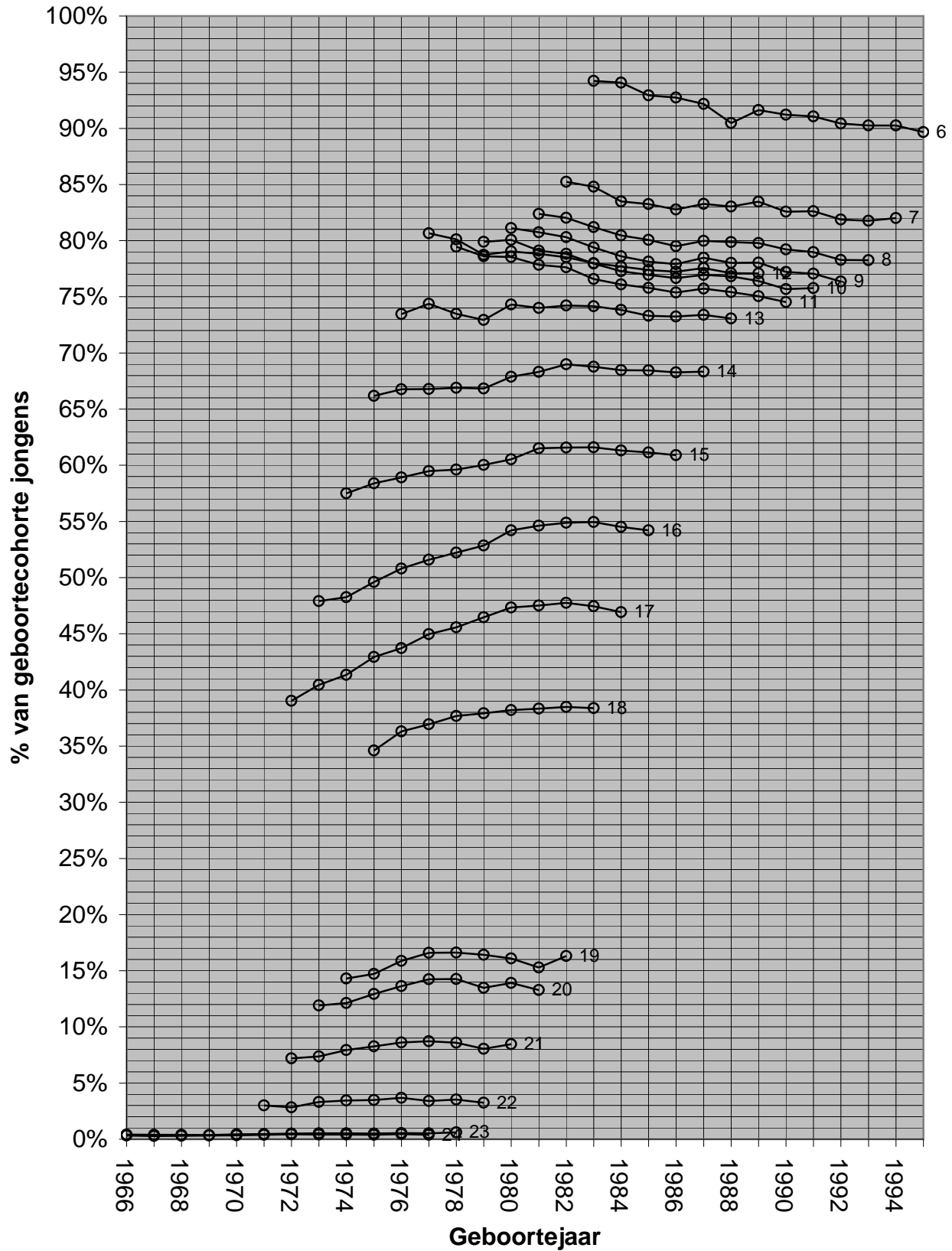
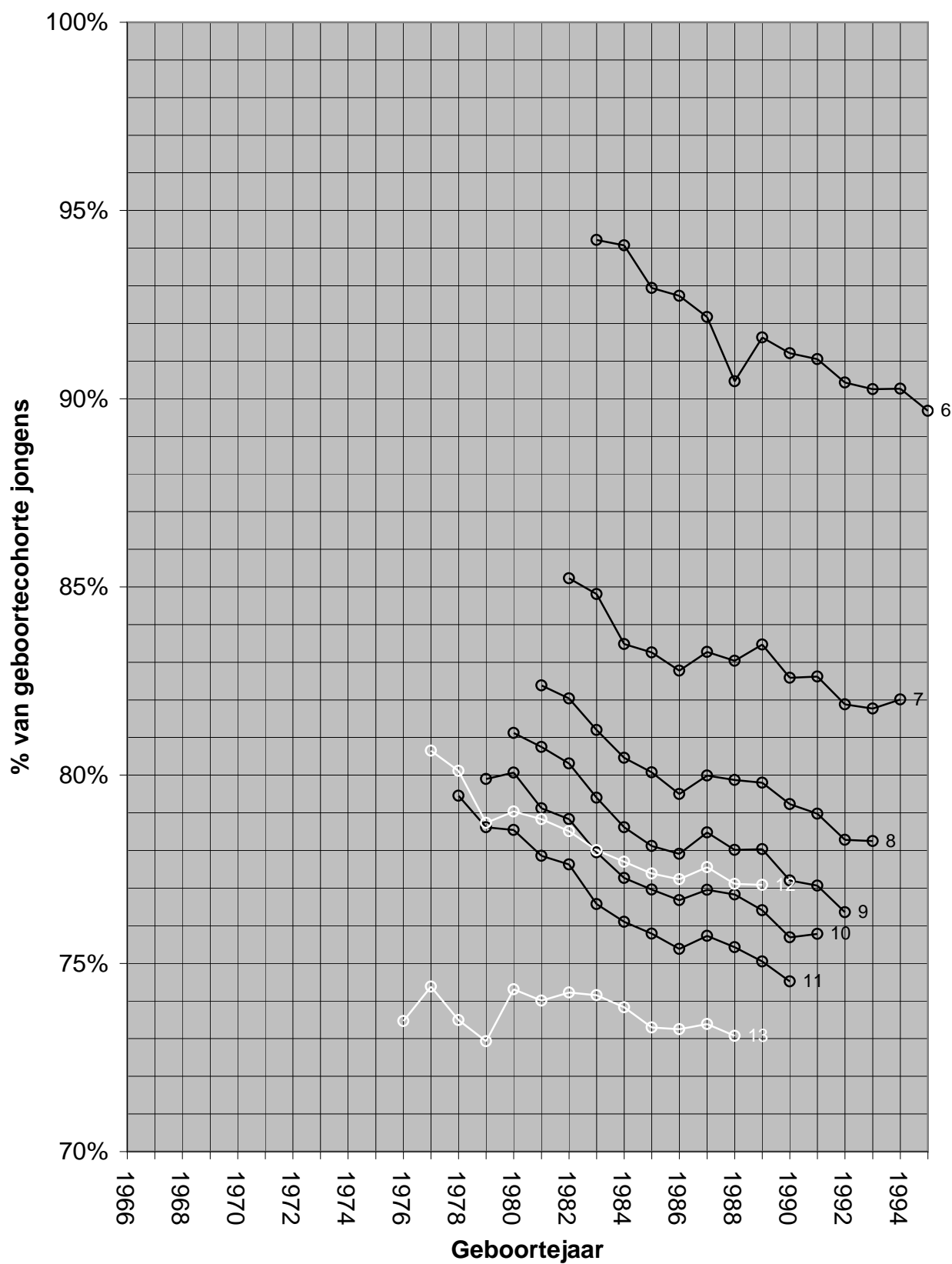
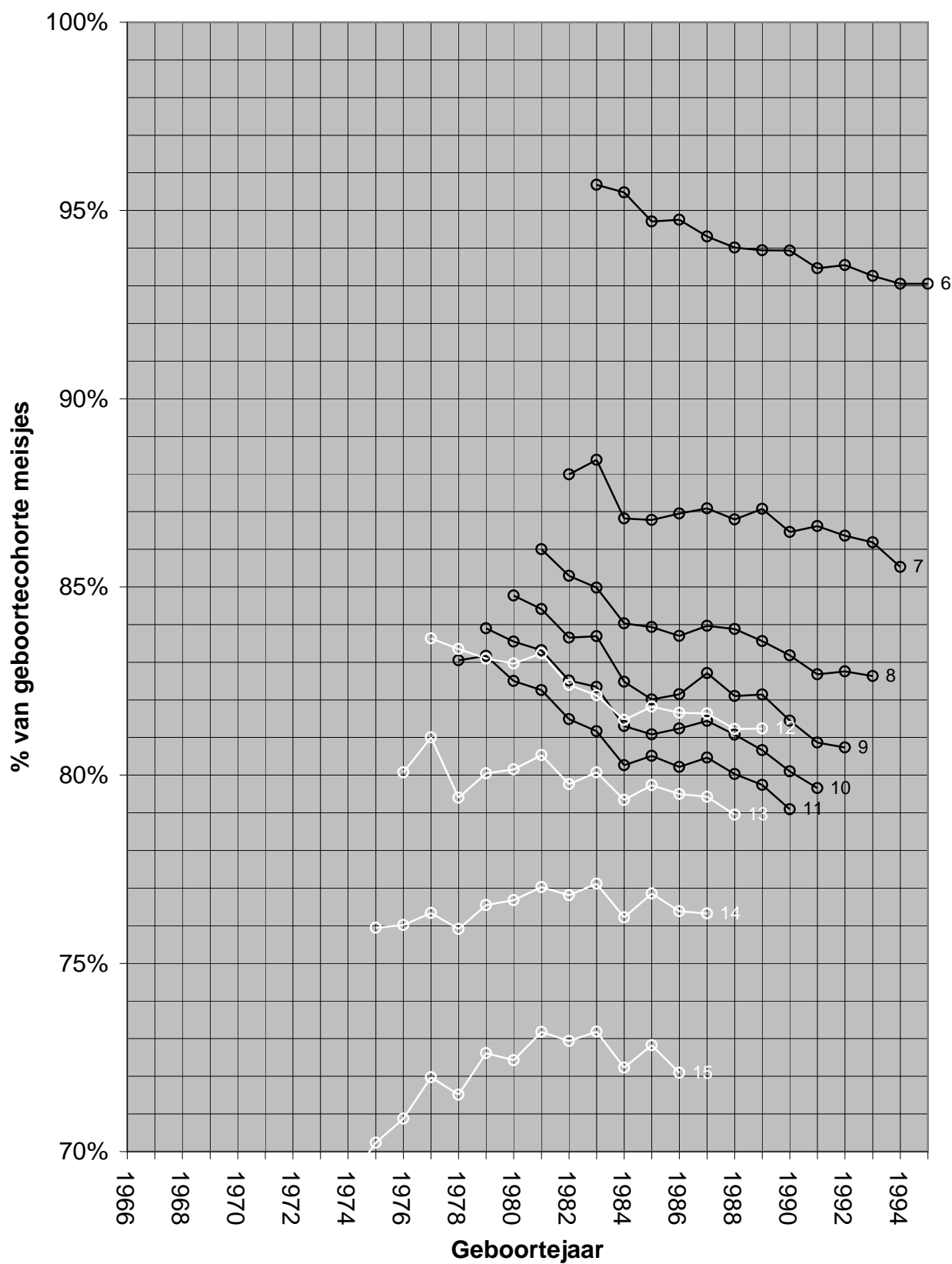

Fig. 10a. Jongens van 6 tot 11 op tijd

Fig. 10b. Meisjes van 6 tot 11 op tijd

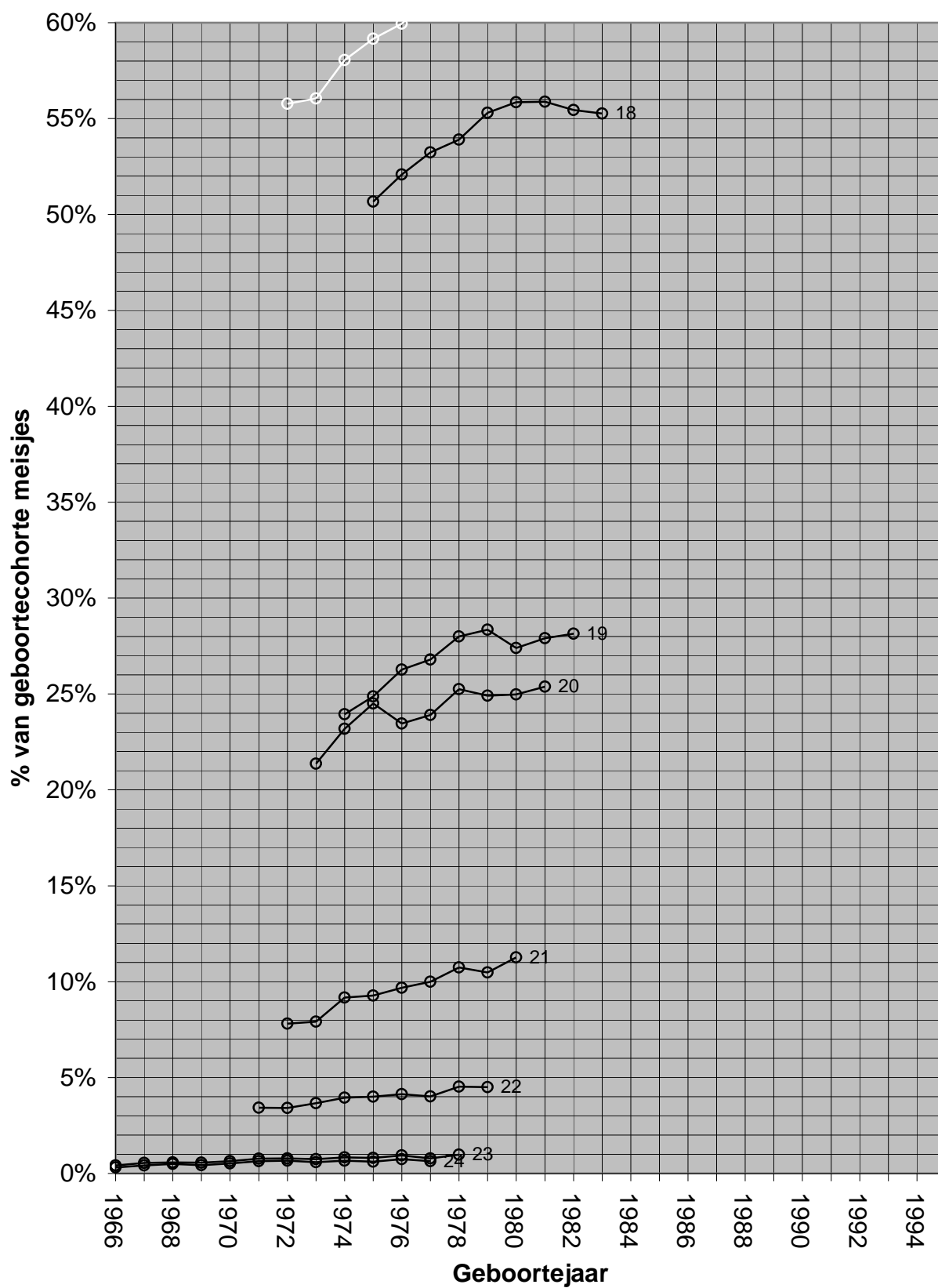

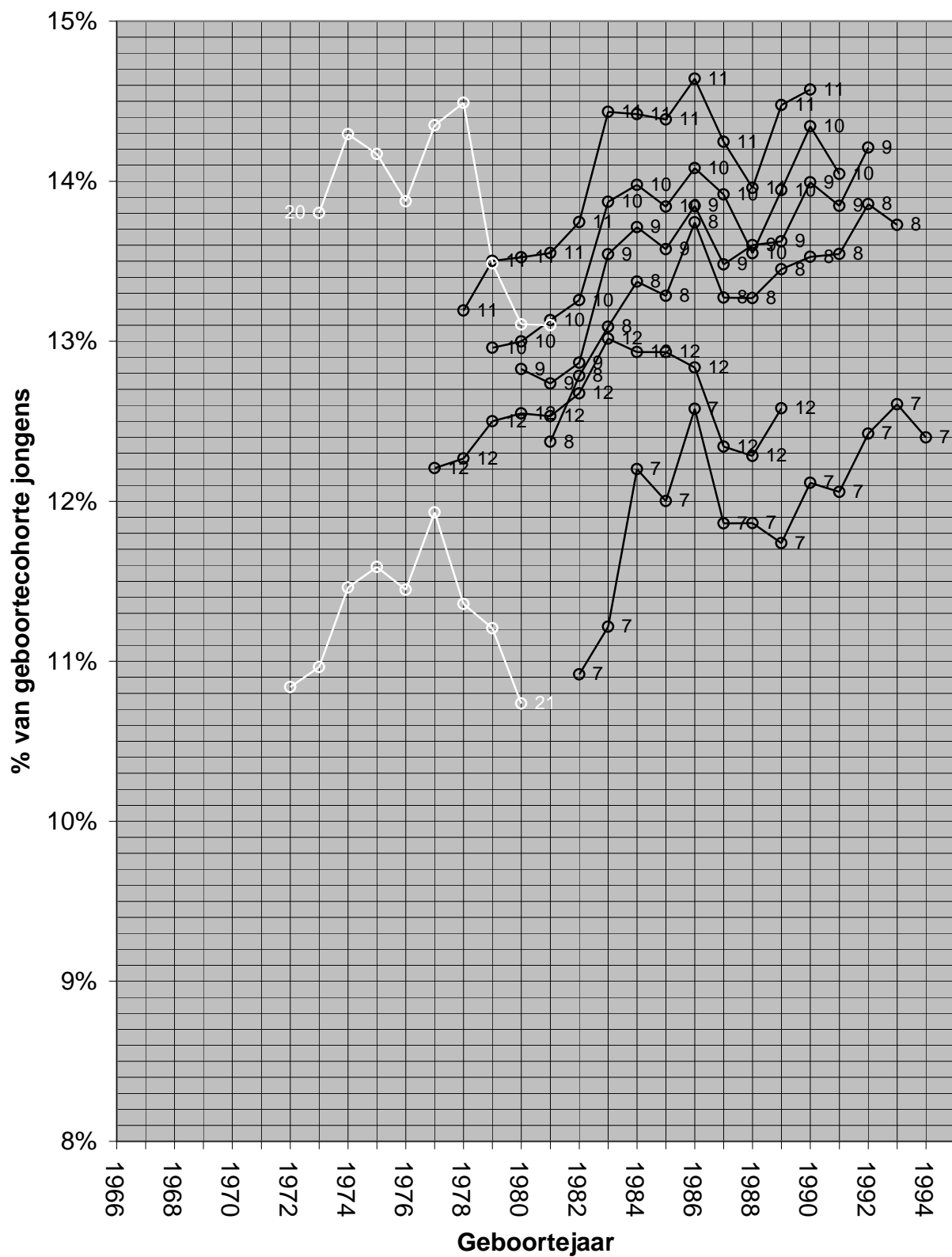
Fig. 12b. Meisjes 18 tot 24 op tijd

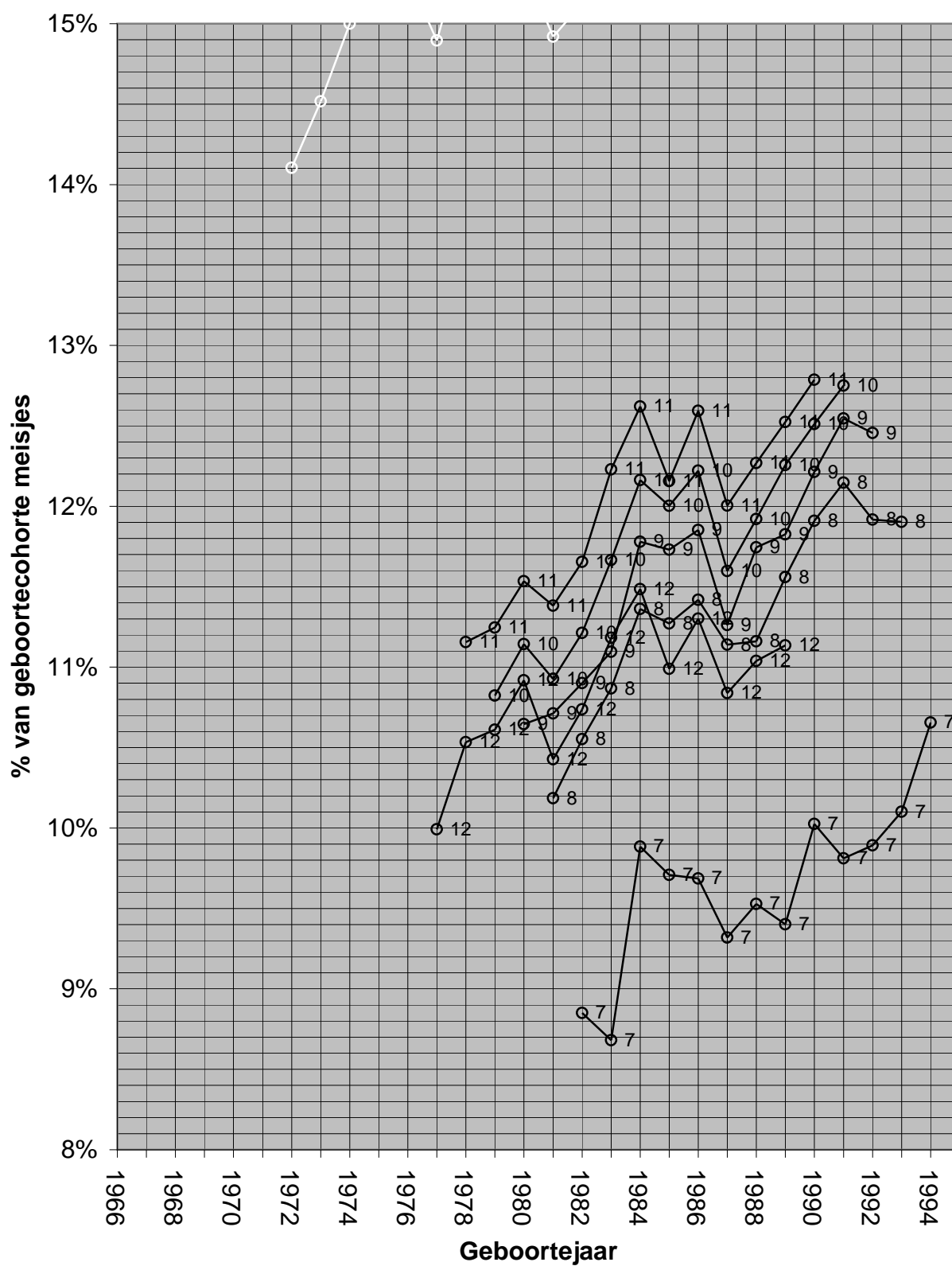

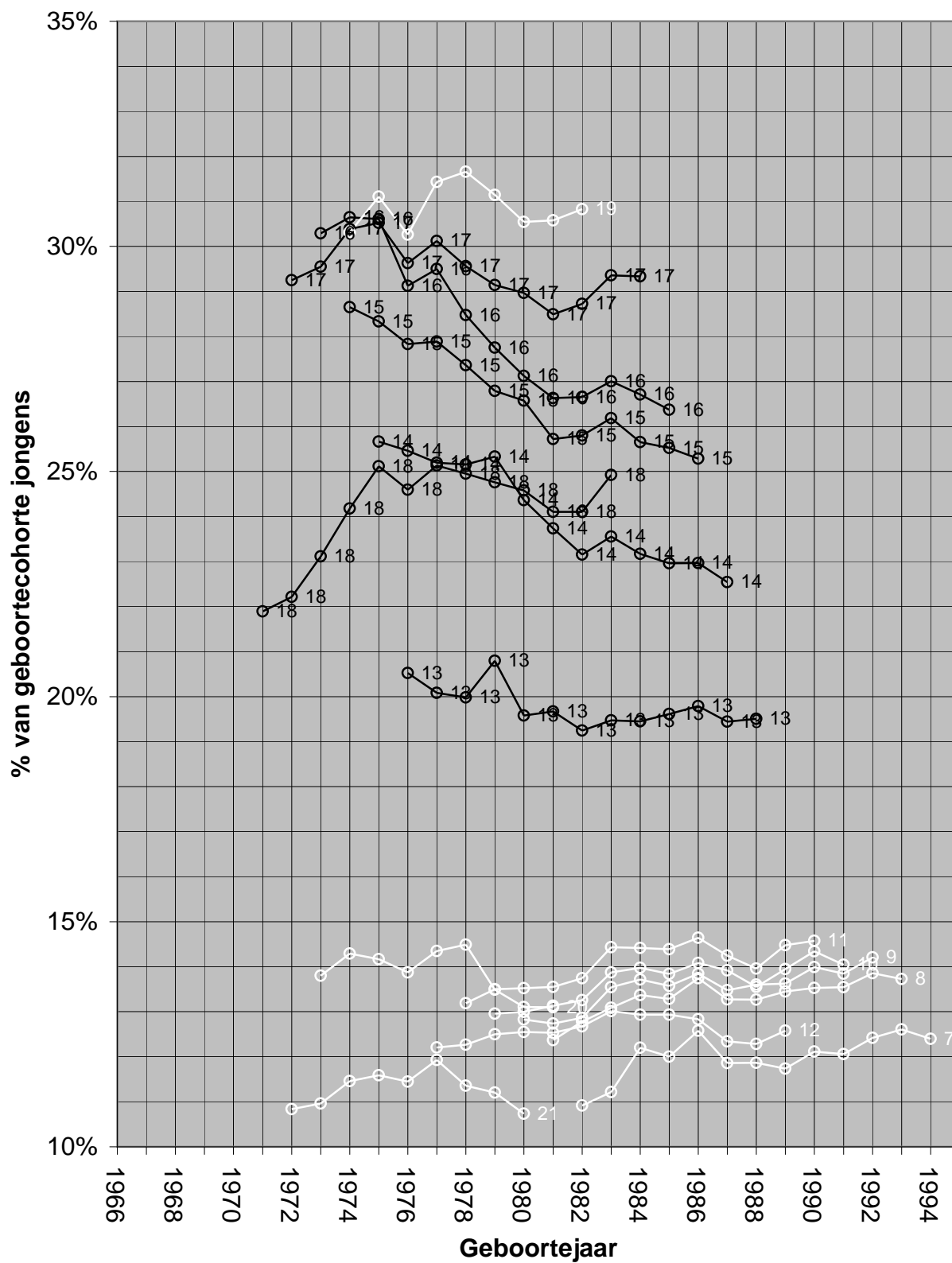
Fig. 14a. Jongens van 7 tot 12 met één jaar vertraging

Fig. 14b. Meisjes van 7 tot 12 met één jaar vertraging

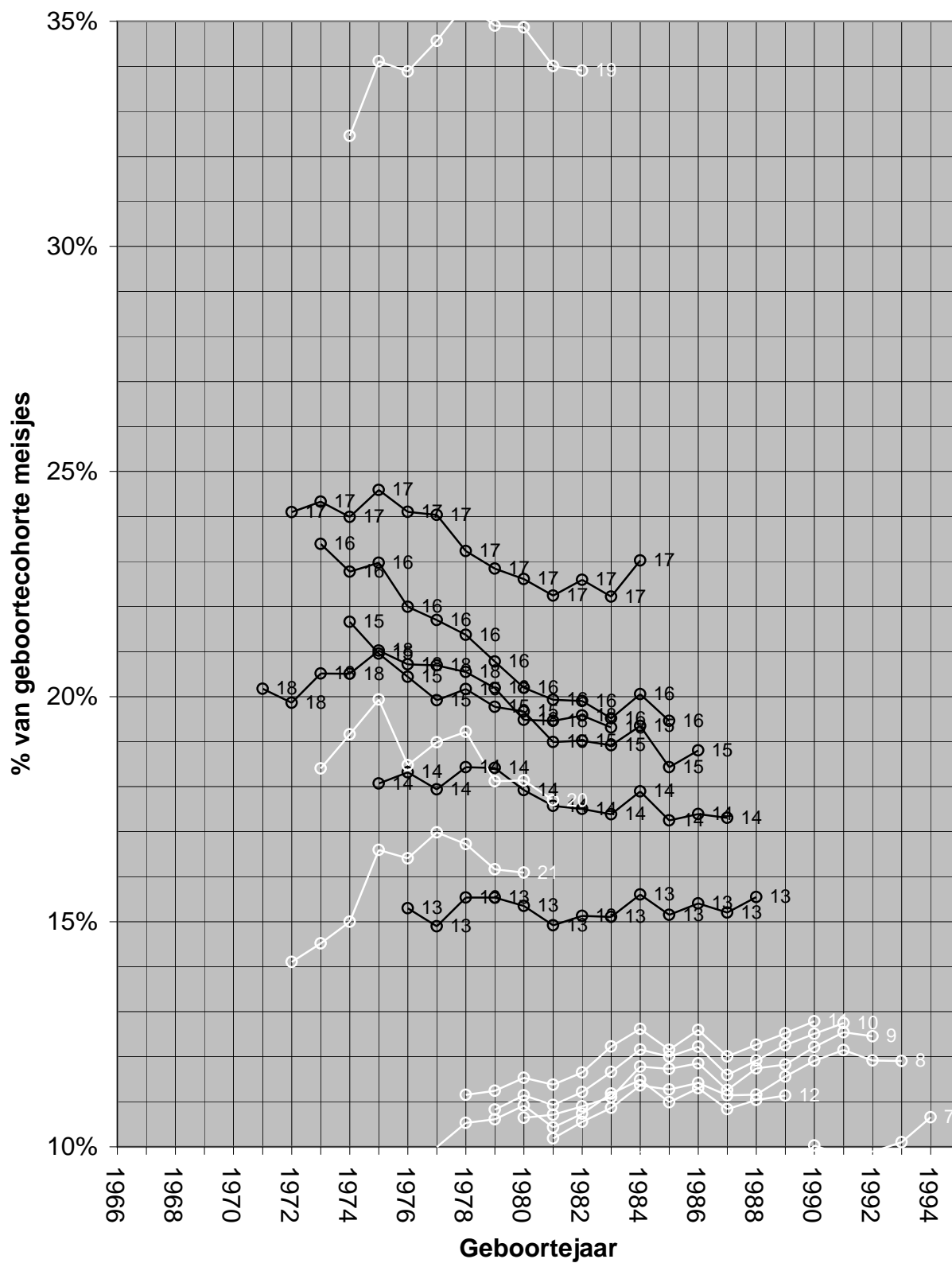

Fig. 15a. Jongens van 13 tot 18 met één jaar vertraging

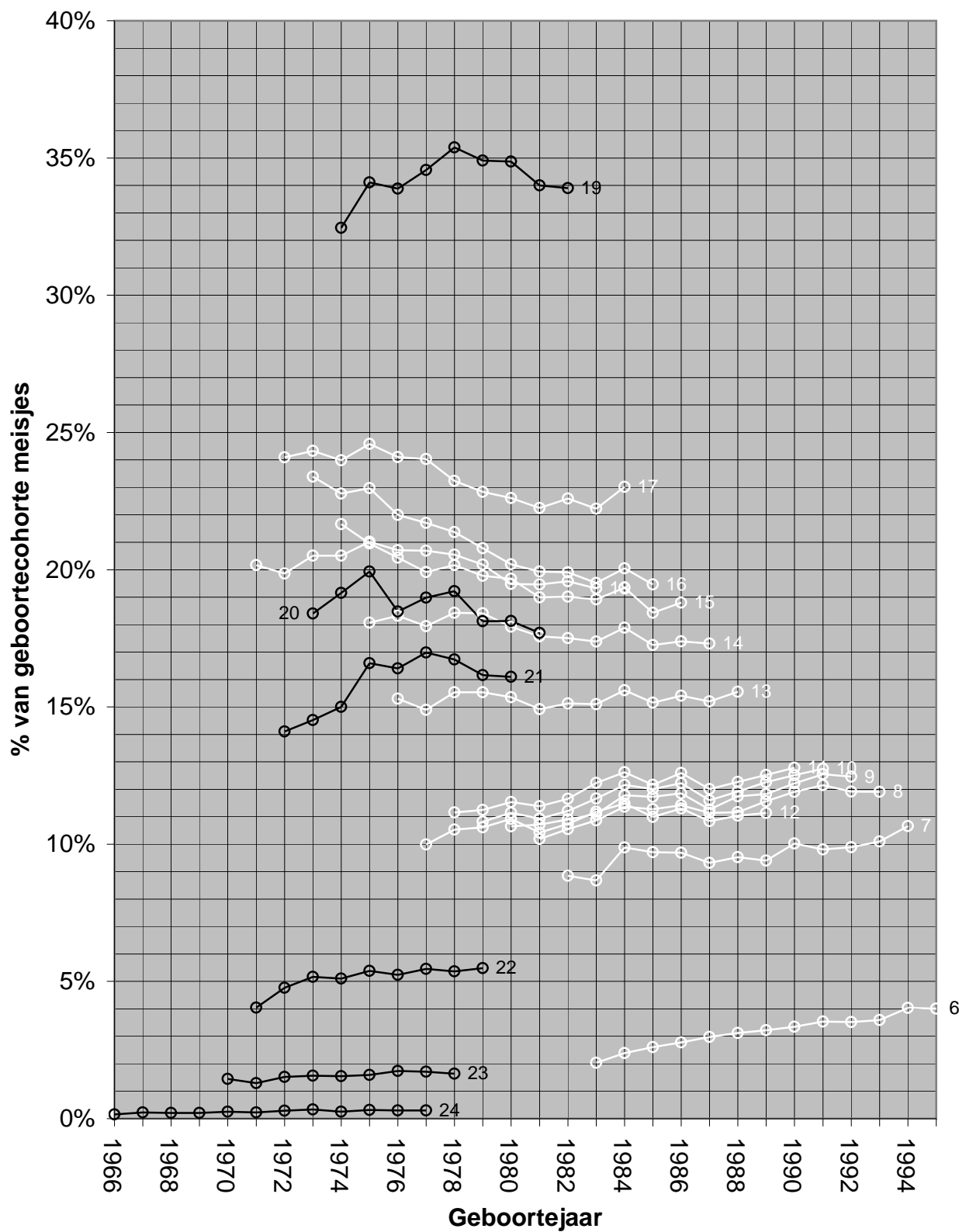

Fig. 15b. Meisjes van 13 tot 18 met één jaar vertraging

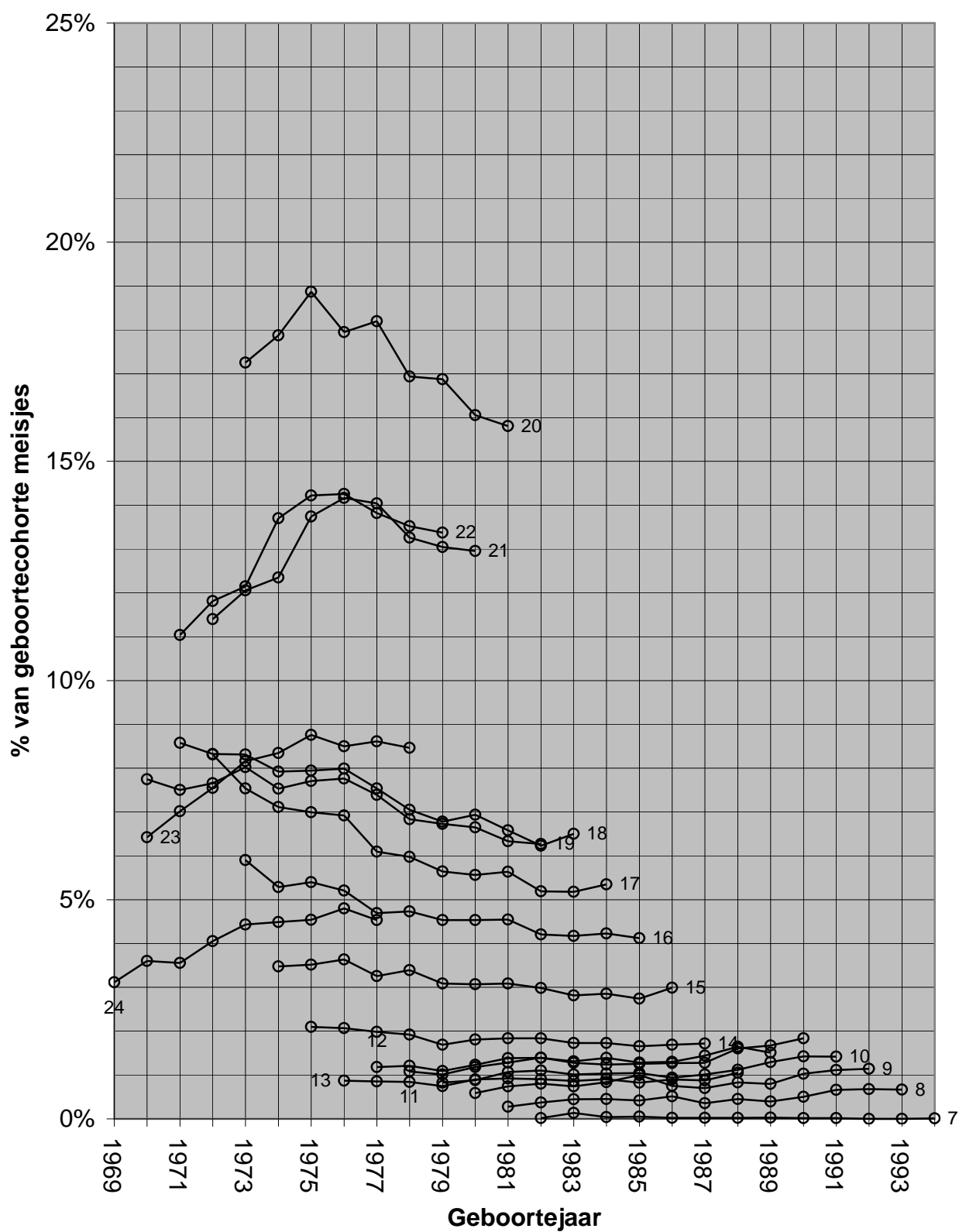

Fig. 16b. Meisjes van 19 tot 24 met één jaar vertraging

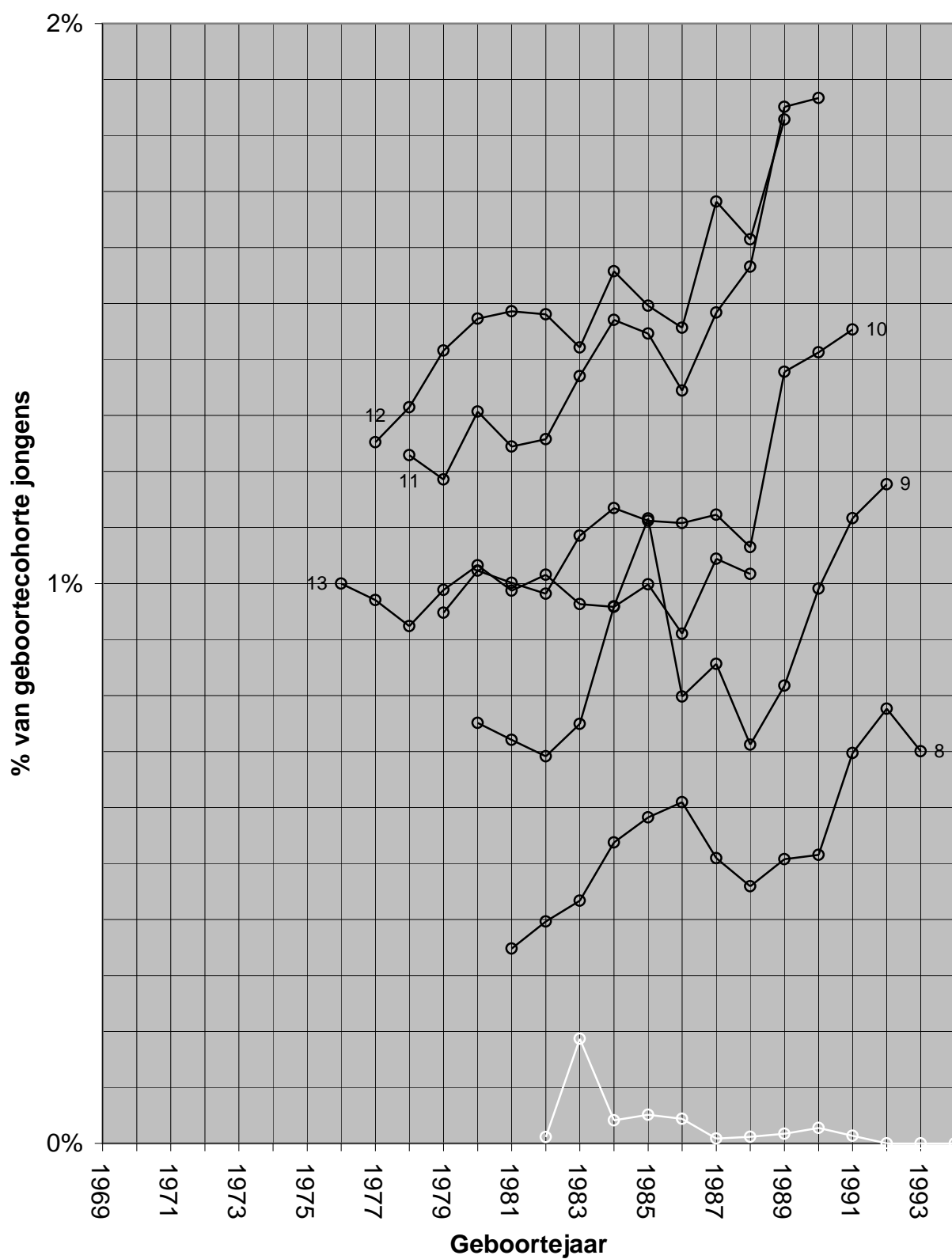

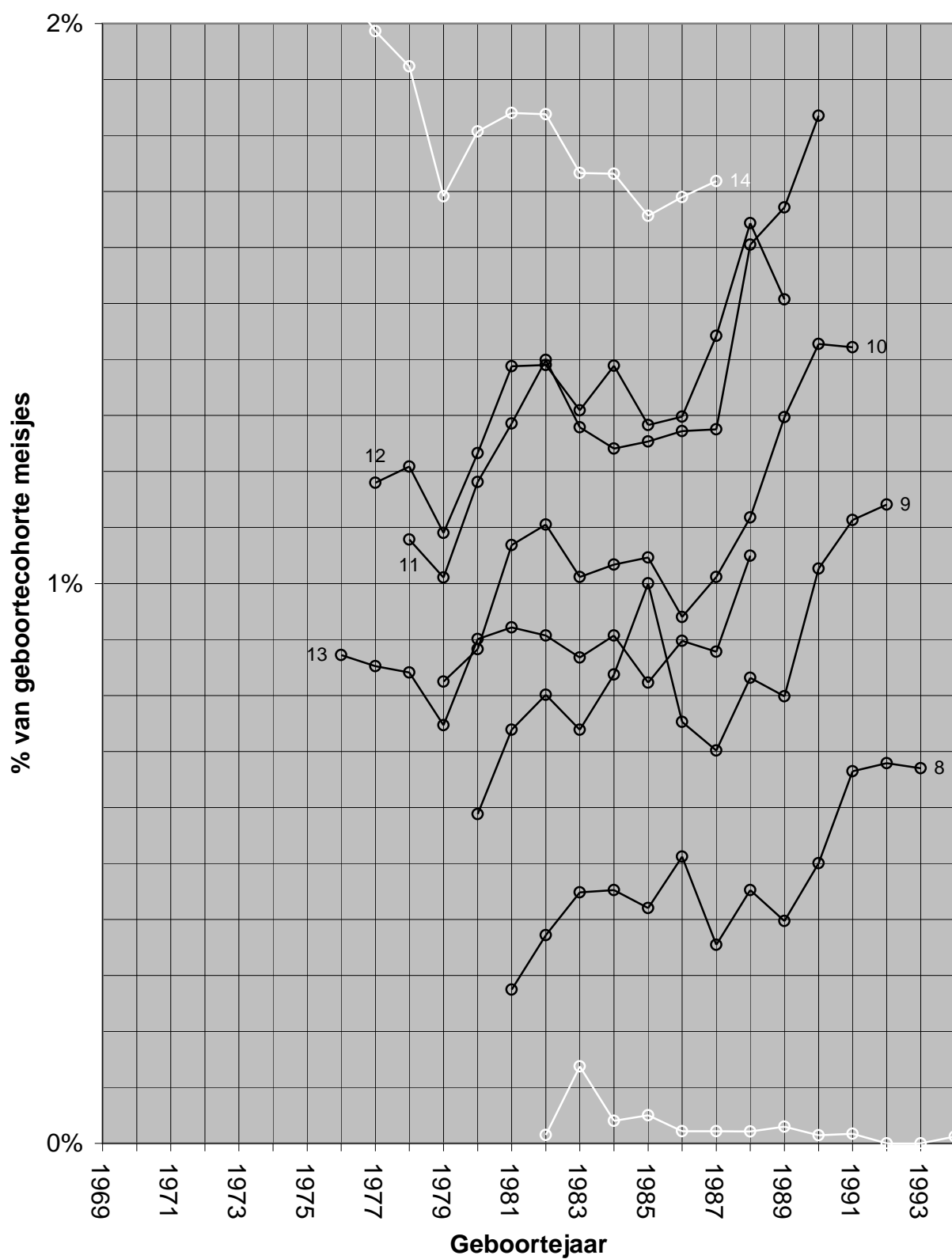
Fig. 17b. Meisjes met meer dan één jaar vertraging

Fig. 18a. Jongens van 8 tot 13 met meer dan één jaar vertraging

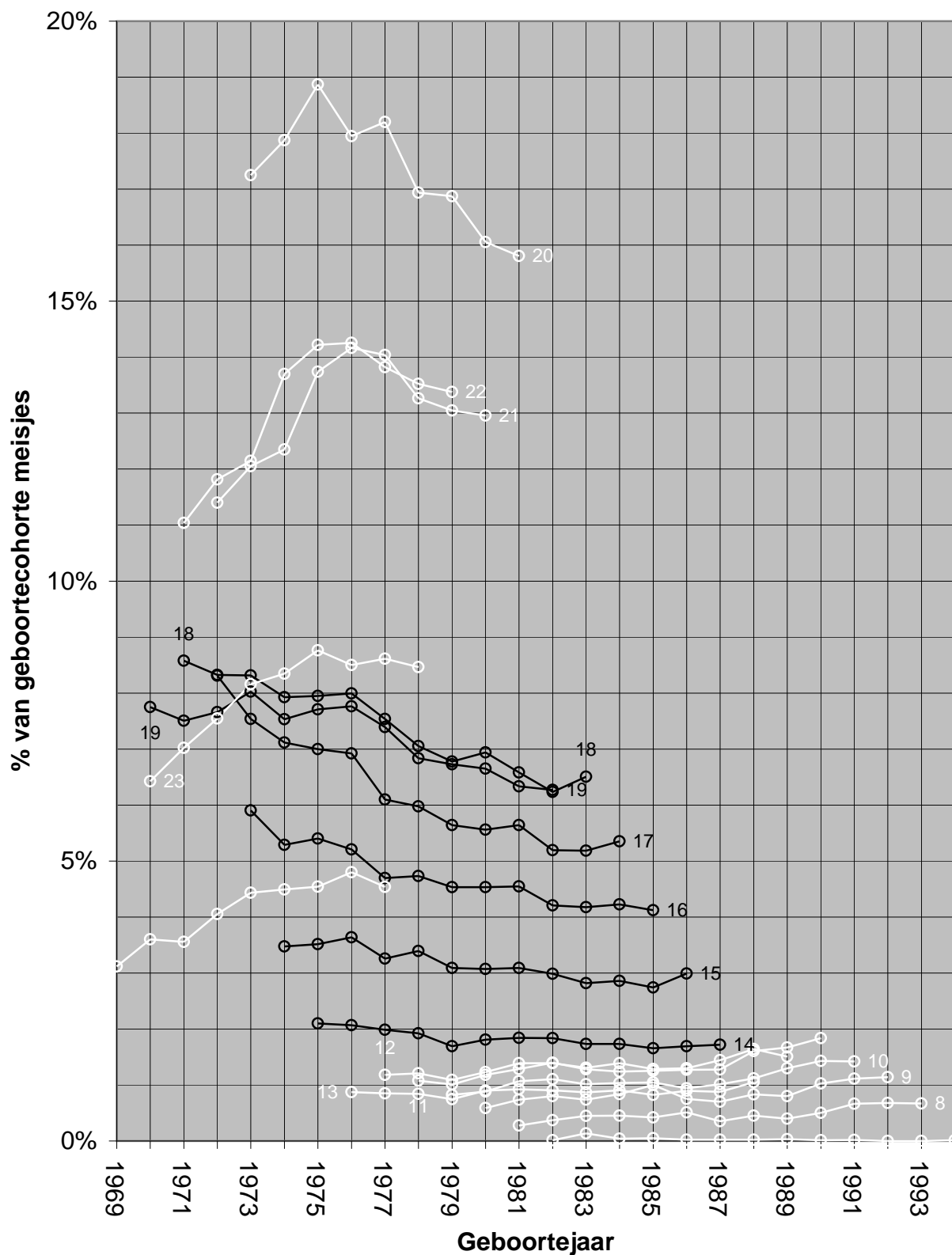
Fig. 18b. Meisjes van 8 tot 13 met meer dan één jaar vertraging

Fig. 19b. Meisjes van 14 tot 19 met meer dan één jaar vertraging

Fig. 20a. Jongens van 20 tot 24 met meer dan één jaar vertraging

